

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

KAUNOS'TAN İKİ HEYKEL BAŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN: MELİKE ELMAS

DANIŞMAN: PROF. DR. ADNAN DİLER

EKİM 2009
MUĞLA

TUTANAK

Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 27/05/2009 tarih ve 452/9 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 25/4 maddesine göre, Arkeoloji Anabilim Dalı Yüksek lisans öğrencisi Melike Elmas'ın "Kaunos'tan İki Heykel Başı" adlı tezini incelemiş ve aday 11/09/2009 tarihinde saat 11:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin **KABUL** olduğuna **OYBİRLİĞİ** ile karar verildi.

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Adnan DİLER

Üye
Prof. Dr. Cengiz IŞIK

Üye
Yrd. Doç. Dr. Bekir ÖZER

MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

KAUNOS'TAN İKİ HEYKEL BAŞI

HAZIRLAYAN: MELİKE ELMAS

Sosyal Bilimleri Enstitüsünce

“Yüksek Lisans”

Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 09.10.2009

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 11.09.2009

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Adnan Diler

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Cengiz Işık

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Bekir Özer

Enstitü Müdürü:

Prof. Dr. Nurgün OKTİK

EKİM 2009

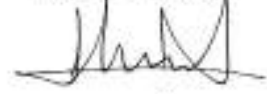
MUĞLA

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Kaunos'tan İki Heykel Başı”adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

09/10/2009

Melike ELMAS

**YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU**

YAZARIN **MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.**

Soyadı: ELMAS
Adı : Melike

Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe : "Kaunos'tan İki Heykel Başı"

Y. Dil : "Two Statue Head From Kaunos"

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

●

○

○

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Üniversitesi

Fakülte : Fen-Edebiyat Fakültesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar :

Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayımlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : DİLER, Adnan

Ünvanı : Prof. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL: Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI: 84

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. Kaunos
2. Tiyatro
3. Heykel

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :

1. Kaunos
2. Heykel
3. Portre
4. Baş
5. Tiyatro

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

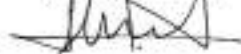
İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMER: Konunuzla ilgili yabancı indeks, abstrakt ve thesaurus'ları kullanınız.

1. Kaunos
2. Sculpture
3. Portrait

Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum	☐
2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	☒
3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezin tamamının fotokopisi alınabilir	☐

Yazarın imzası :

Tarih : 9.10.2009

ÖZET

Bugün Dalyan Deltasının formasyonu nedeniyle kıydan oldukça uzaklaşan Kaunos, bir zamanlar Karia'nın önemli liman kentlerinden biriydi. Kentin kuruluşundan çok önce jeolojik zamanlarda başlayan ve hâlâ devam eden topografik oluşumlar Kaunos'un sadece politik ve sosyal yaşamını değil, ekonomik ve kültürel değişiminin de nedeni olmuştur.

İngiliz araştırmacı Rd. Hosiyn'in Kaunos'u ilk kez keşfinden sonra kent çok sayıda araştırmacının ilgisini çekmiştir. Prof. Dr. Baki Ögün'ün başkanlığında 1966 yılında kazıların başlamasının ardından, bugüne dek çok sayıda önemli arkeolojik sonuçlara ulaşılmıştır. Bununla birlikte Kaunos'ta kazılarla gün yüzüne çıkarılarak bilim dünyasına tanıtılan malzeme içinde araştırmalara en az konu olanı plastik malzemedir. Kazılarda ele geçen plastik eserlerde mermer malzeme şaşırtıcı derecede az sayıda örnekle temsil edilmektedir. Bunun kentte, bronz malzemedeki yapıma heykellerin mermere göre daha fazla tercih edilmesiyle ilgili olduğunu söyleyebiliriz.

İncelediğim yontu başlarının her ikisi de 1982 yılındaki tiyatro sahne binası kazı çalışmaları sırasında ele geçmiştir. Yontulardan iyi korunmuş olan 1 no'lu baş; saç stili, başındaki bant ve yüz hatlarıyla döneminin özelliklerini yansıtmaktadır. Daha az korunmuş olan 2 no'lu yontu başının benzer örneklerinin kısıtlı olması nedeniyle tarihlendirmede ilkinin göre daha az örnekle karşılaştırılabilmektedir. Çalışmada ele alınan ve her ikisi de Hellenistik Dönemden olan eserler taşıdığı özelliklerle yeterince tanımadığımız Kaunos plastiğinin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

SUMMARY

Kaunos one of the most important city of coastal Caria and being a harbor now lies far away from the seashore due to formation of the Dalyan Delta. The geographical and topographical changes marked the environment prior to during and after foundation of the city which makes Kaunos more important not only in its political and social life but also in its economy and cultural changes.

After the first discovery by Rd Hoskyn, the city attracted many researches. Extensional researches and excavations which started in 1966 under the direction of Prof. Dr. Baki Ögün yielded many important results. After the excavations and research activities many sort of materials were published by Kaunos researchers. The material related to plastic art exposed by Kaunos researchers is not sufficiently researched and published. Astonishingly Kaunos excavations yielded inadequate marble statues due to bronze material which was more preferable for the statues in Kaunos.

The two young woman heads which is the topic of this study, unearthed during the scene excavations of theater in 1982. Both of the heads held in this study are from Hellenistik Period and enriched our knowledge about the Plastic art of Kaunos city.

İÇİNDEKİLER

ÖZET

SUMMARY

ÖNSÖZ

iii

KAYNAKÇA ve KISALTMALAR

iv

GİRİŞ

1

BÖLÜM I: KAUNOS'TAN İKİ HEYKEL BAŞI

3

I.1. 1 No'lu Baş

3

I.2. 2 No'lu Baş

4

BÖLÜM II: KAUNOS TİYATROSU VE SAHNE BİNASI ARKEOLOJİK ARAŞTIRMALARI

6

II.1. Kaunos Tiyatrosu

6

II.1. 1. Kaunos Tiyatrosu Araştırmaları

8

II.1.2. Tiyatro Tarihsel Dönemleri

9

II.1.2.1. İlk Evre: Geç Klasik-Erken Hellenistik Dönem

9

II.1.2.2. İkinci Evre: Roma İmparatorluk Dönemi

12

II.2. Heykeltıraşlık Eserlere Ait Buluntular

12

BÖLÜM III: KAUNOS TANRILARI VE KÜLTLERİ

17

III.1. Basileus Kaunios (Basileus Theos)-Apollon

18

III.2. Zeus

20

III.3. Kybele

22

III.4. Aphrodite Euploia

24

III.5. Demeter

26

III.6. Leto

28

III.7. İsis-Sarapis

29

BÖLÜM IV: BAŞLARIN YORUMU

31

BÖLÜM V: TARİHLEME

34

SONUÇ

41

LEVHA LİSTESİ	44
ÇİZİM LİSTESİ	48
ÇİZİMLER	49
LEVHALAR	50

ÖNSÖZ

Arkeoloji biliminin temel dallarından olan plastik sanatlarda ruh, beden ve estetik birbiri ile bütünleşerek yontuyu oluşturan malzemede somutlaşır. Sanatçı yonttuğu her mermerde yaşadığı dönemin sosyal, siyasi ve sanatsal özelliklerini de yorumlar. Özlüce yontu sanatı geçmişi bu güne taşır.

“Kaunos’tan İki Heykel Başı” adlı Yüksek Lisans Tez Çalışmamdaki amacım Kaunos Antik Kenti plastiğini araştırmak ve bu yolla anlamaya ve öğrenmeye çalışmaktır.

Karia Bölgesinin plastik sanatı ile ilgili çalışmaların yetersizliği yanında, Kaunos yontularıyla ilgili yayınlanmış yapıtların kısıtlı olması, Kaunos yapıtlarının tarihlendirilmesinde yakın örneklerle ulaşmada güçlük yaratmıştır. Araştırmam göstermiştir ki; tarihi belgelerin de açıkladığı gibi Kaunos sanatının diğer dallarında olduğu gibi mermer yontu yapıtlarında da kendine özgü özellikler taşımaktadır. Bu olgu Kaunos plastiğinin araştırılmasında kapsamlı araştırmalara gereksinim duyulduğunu da göstermektedir.

Özgün yontular üzerinde bana çalışma imkânı veren, yardımını hiçbir zaman esirgemeyen Kaunos Kazı Başkanı Prof. Dr. Sayın Cengiz IŞIK’a, tez çalışmam sırasında desteğini gördüğüm hocam Prof. Dr. Sayın Adnan DİLER’e, epigrafik belgeleri yorumlamamda yönlendirici olan Öğr. Gör. Sayın Güray ÜNVER’e, tezimin yazımı aşamasında bana yardımcı olan Erkan KART’a, kaynak toplamamda en az benim kadar çalışan Süheyla ARSLAN’a, ve desteklerini her zaman arkamda hissettiğim aileme teşekkür ederim.

Melike Elmas

Muğla 2009

KAYNAKÇA VE KISALTMALAR

Kaynakça listesinde DAI kısaltmaları kullanılmıştır.

- Bean 1953 G. E. Bean, Notes and Inscriptions from Caunus, JHS 73, 1953, 10–35.
- Bean 1954 G. E. Bean, Notes and Inscriptions from Caunus, JHS 74, 1954, 85–110.
- Bieber M. Bieber, The Sculpture of the Hellenistic Age (New York 1967).
- Bruns-Özgan 1997 C. Bruns-Özgan, Neufunde Hellenistischer Skulpturen aus Knidos; içinde: I. Jenkins and G. B. Waywell (der.) *Sculptros and Sculpture of Caria and the Dodecanese* (London 1997), 99–104.
- Chaniotis 2007 A. Chaniotis, Theatre Rituals; içinde: P. E. Wilson (der.), *The Greek Theater and Festivals* (Oxford University 2007) 48–67.
- Corso 1997 A. Corso, The Cnidian Aphrodite; içinde: I. Jenkins and G. B. Waywell (der.) *Sculptros and Sculpture of Caria and the Dodecanese* (London 1997) 91–99.
- Diler 2000 A. Diler, Sacred Stone Cult in Caria; içinde: C. Işık (der.) *Studien zur Religion und Kultur Kleinasiens und des ägäischen Bereiches Festschrift für Baki Ögün zum 75. Geburtstag*, AMS 39, 2000, 51-77.

- Doruk 1985 S. Doruk, 1984 Yılı Kaunos Çalışmaları, KST VII, 1985, 523–530.
- Ferrero 1970 D. de Bernardi Ferrero, *Theatri Classici in Asia Minore* 3 (Roma 1970).
- Furtwängler_Urlichs 1914 A. Furtwängler- H. L. Urlichs, *Greek & Roman Sculpture* (New York 1914).
- Havelock 1995 Ch. M. Havelock, *The Aphrodite of Knidos and Her Successors* (Michigan 1995).
- Işık 2000 C. Işık, Ein Originaler Kopf aus Kaunos; içinde: C. Işık (der.) *Studien zur Religion und Kultur Kleinasiens und des ägäischen Bereiches Festschrift für Baki Öğün zum 75. Geburtstag*, AMS 39, 2000, 107–115.
- Love 1968 I. C. Love, *Knidos-Excavations in 1968*, TAD XVII–2, 1968, 123–143.
- Magie 1953 D. Magie, *Egyptian Deities in Asia Minor in Inscriptions and on Coins*, AJA 57, 1953, 163–187.
- Marek 2000 Chr. Marek, Wer war der Basileus Kaunios?; içinde: C. Işık (der.) *Studien zur Religion und Kultur Kleinasiens und des ägäischen Bereiches Festschrift für Baki Öğün zum 75. Geburtstag*, AMS 39, 2000, 195–199.
- Marek 2006 Chr. Marek, *Die Inschriften von Kaunos* (München 2006).

- Öğün 1983 B. Öğün, Kaunos Kazıları 1982; KST V, 1983, 239–240.
- Öğün 1987 B. Öğün, Kaunos Kazı ve Restorasyon Çalışmaları 1986, KST IX-II, 1987, 239–242.
- Öğün-Işık 2001 et.al. B. Öğün, C. Işık, A. Diler, O. Özer, B. Schmaltz, Chr. Marek, M. Doyran, Kaunos, Kbid, 35 Yılın Araştırma Sonuçları (Antalya 2001).
- Özgan 1995 R. Özgan, Die Griechischen und Römischen Skulpturen aus Tralleis, (Bonn 1995).
- Schmaltz 2000 B. Schmaltz, Ein Aphroditekopf aus Kaunos; içinde: C. Işık (der.); Studien zur Religion und Kultur Kleinasiens und des ägäischen Bereiches Festschrift für Baki Öğün zum 75. Geburtstag, AMS 39, 2000, 279–289.
- Smith 1900 A. H. Smith, A Catalogue of Sculpture in the department of Greek and Roman Antiquities British Museum, Vol. II (London 1900).
- Winter 2006 F. E. Winter, Studies in Hellenistic Architecture (Canada 2006)

Metinde Kullanılan Kısaltmalar

Bkz.	Bakınız
Çiz.	Çizim
Fig.	Figür
İÖ	İsa'dan Önce
İS	İsa'dan Sonra
Krş.	Karşılaştırınız
Lev/lev.	Levha
Nr.	Numara
Res/res	Resim
Vd.	Ve devamı
Vdd.	Ve diğer devamı

GİRİŞ

Kaunos, Köyceğiz gölünü Akdeniz'e bağlayan Dalyan Çayı'nın (Kalbis) sağ kıyısında, bugünkü Dalyan Beldesinin karşısında yer almaktadır. Bir liman kenti olarak kurulan ve gelişen Kaunos, tüm zenginliğini karada orman ve bitkisel ürünlere dayalı üretim; denizde ise deniz ticareti, tuz ve balıkçılığa borçluydu. Eski kaynaklarda kendine bağlı küçük yerleşimlerle bir bölge adı olarak tanıtılan Kaunos'ta bugüne dek ele geçen sayıca zengin Karca yazıtların yanı sıra, mimari yapı ve anıtlarının varlığı göz önüne alınırsa, plastik yapıtlarının da benzer zenginlikte olması doğal bir beklentidir.

Uzun yıllardır Kaunos'ta yapılan kazılarda ele geçen plastik eserleri malzemesine göre genel olarak değerlendirdiğimizde mermerden üretilen heykellerin az, terrakotta eserlerin ise sayıca fazla olduğunu görmekteyiz. Kentin kalbi olan agorada var olan çok sayıdaki anıt, eksedra ve bunların üzerindeki heykel altlıklarının sayıca fazla olması, Kaunos kentinin plastik yapıtları bakımından çok zengin olduğunu göstermektedir. Buna rağmen ele geçen mermer heykel buluntularının sayıca az olması şaşırtıcıdır. Agora ve çevresinde kazıların önemli ölçüde tamamlanmış olmasına karşın, mermer heykel sayısının yetersizliğini ise; Kaunos'ta özellikle agora çevresindeki anıtlarda mermer yerine bronz heykellerin kullanılmış olmasıyla açıklayabiliriz. Buna bağlı olarak Kaunos buluntusu mermer heykel başların beklenenden az olması başlarda stilistik bir gelişimi Kaunos buluntusu yapıtlar ışığında bütüncül olarak izlemeye olanak tanımamaktadır. Yerli ya da bölgesel özellikleri araştırmada olumsuz etki yapan bu olgu, bir yerde karşılaştırma örneklerinin Karia ve diğer bölgelerin örnekleri arasında aranmasının da başlıca nedeni olmuştur.

“Kaunos'tan İki Heykel Başı” konulu tez çalışmasında izlenen yol kısaca şöyledir:

Çalışmanın I. bölümünde tiyatro kazılarında bulunan heykel başlarının ayrı ayrı tanımı yapılmıştır.

II. bölümde ise “Kaunos tiyatrosu ve arkeolojik araştırmaları” başlığı altında tiyatronun tarihsel dönemleri ve heykeltıraşlık eserlere ait buluntular incelenmiş;

III. bölümde heykel başlarının bir tanrıçaya ait olup olmadığı düşüncesinden yola çıkarak Kaunos Tanrıları anlatılmış;

IV. bölümde ise iki heykel başı yorumlanarak, olanaklar ölçüsünde heykel başlarının benzer örneklerle karşılaştırılarak değerlendirilmesi yapılmıştır.

Sonuç bölümünde ise yapıtların stilistik özellikleri esas alınarak yontu başlarına tarih önerilmiş ve söz konusu başların olasılık dahilinde kim olabileceği anlatılmıştır.

BÖLÜM I: KAUNOS'TAN İKİ HEYKEL BAŞI

I.1. 1 No'lu Baş (Lev. I a-f)

Buluntu Yeri: Heykel başı 1982 yılında yapılan tiyatro kazıları sırasında proskeniondan ele geçmiştir.

Tanım: İdealize edilmiş, genç bir kıza ait heykel başıdır. Başın yüksekliği 20.5cm, genişliği ise 12.5cm'dir. İnce gözenekli kaliteli beyaz mermerden yapılmıştır. Heykel başı 1982 yılından bu yana 36.8.82.1689 envanter no ile Fethiye Müzesi'nde sergilenmektedir.

Baş genel olarak sağlam durumdadır. Boyunun arka kısmı ile başındaki olasılıkla topuz olduğu sanılan kısmı kırıktır. Yüzünde yer yer aşınmalar vardır. Ensedeki kırık, saçın bittiği yerden başlayarak ensenin sol tarafına doğru devam eder ve sol kulak hizasında son bulur.

Ortadan ayrı saçlar, ince dalgalı şeritler halinde, kulakları açıkta bırakarak, alını üçgen şekilde çerçeveleyip kulakların arkasından yukarı doğru devam eder. Hacimsiz olan saçlar, her iki tarafta da dörder küme halinde yukarıda toplanmıştır. Tepesindeki kırıktan ve saç buklelerinin yukarı doğru devam etmesinden saçların, taranarak tepede rulo ya da topuz şeklinde toplanmış olduğu anlaşılmaktadır. Başında, biri önde diğeri topuza yakın yerde, iki adet ince saç bandı bulunmaktadır. Saçları çift bantla sıkılarak ve üç bölüme ayrılmıştır. Başın üstünde ayrı olarak devam eden bantlar kulak hizasında birleşir ve tek bir bant olarak enseye doğru devam eder.

İdealize edilmiş olan oval yüz oldukça küçük ve zariftir. Saçlarla üçgensel bir görünüm kazanan kısa alına geçiş yumuşak hatlarla sağlanmıştır. Belli belirsiz yay şeklindeki ince kaşları gözün bitimine kadar devam etmektedir. Küçük olan gözlerin, gözbebekleri ve göz pınarları işlenmemiştir. Üst göz kapakları etli, alt göz kapakları

ise belli belirsiz işlenmiştir. Badem şeklindeki gözler yumuşak bir etki yaratan, melankolik ve derin bir ifadeye sahiptir.

Küçük yapıya sahip burun yüzle orantılıdır. Burun kanatları etli verilmiştir ve burun delikleri işlenmemiştir. Dudak küçük ve kapalıdır. Küçük tutulan ağzın dış konturları belirgindir. Alt dudak üst dudağa göre daha etli ve kalındır. Küçük çeneye sahip olan başın elmacık kemikleri belli belirsiz işlenmiştir.

Kulakları başla orantılıdır. Sağ kulak memesi ve kıkırdaklar dâhil olmak üzere en ince ayrıntısına kadar işlenmiştir. Sol kulak ise sağ kulağa göre yarım kalmış, kulak deliği, kıkırdaklar ve kulak memesi işlenmemiştir; sadece dış konturları bellidir. Yontuda matkap kullanıldığını gösteren izler yoktur.

I.2. 2 No'lu Baş: (Lev. II a-f)

Buluntu Yeri: Baş, 1982 yılında yapılan tiyatro kazıları sırasında proskeniondan ele geçmiştir.

Tanım: İdealize edilmiş oval ve etli bir yüz yapısına sahip bir kadın başıdır. Heykel başının yüksekliği 22cm, genişliği ise 12.5cm'dir. İnce gözenekli kaliteli beyaz mermerden yapılmıştır. 1982 yılından bu yana 36.8.82.1690 envanter no ile Fethiye müzesinde sergilenmektedir.

Başın ön ve arka kesiminde üç yerde dikey olarak kırılarak kopma olmuştur. Daha sonra yapıştırılarak tümlenen bu kırıklardan ikisi yüzde diğeri ise başın arka tarafındadır. Yüzdeki kırıklardan biri, çenenin sağ altından başlayarak yukarı doğru göz hizasına dek süren alana, diğeri ise göz hizasından alının üst tarafına dek devam eden bölgeye aittir. Ayrıca, sol yan tarafında kulak memesinin az bir bölümü korunmuş alanın üstünden başlayarak başın tepesine dek süren kısmı koparak kaybolmuştur. Çenede, burunda, kaşlarda, sağ tarafta saçta kırık ve aşınmalar vardır.

Ortadan ayrılmış olan saçlar, ince dalgalı şeritler halinde, alnı üçgen şekilde çerçeveleyip kulak memesinin bir kısmını açıkta bırakarak arkaya doğru devam ederek ensede bir toka ile toplanmıştır. Saçlar, ön kısım hariç işlenmemiştir. Heykel başına profilden baktığımızda heykeltıraşın, saçı üç kısma ayırarak çalıştığını görmekteyiz. Bunlardan ilk kısım alından göz bitimine kadar olan bölümdür. İkinci kısım ilk bölümün bittiği yerden başlayıp saç bandına kadar devam eder. Üçüncü kısım ise saç bandından başın arkasına kadar uzanmaktadır. Şakaklara kadar olan birinci bölüm ince dalgalı şekilde işlenmiş, detay verilmeye çalışılmıştır. İkinci kısımda ise heykeltıraş işleyeceği alanı kalın şeritler yaparak kabartma şeklinde bırakmıştır. Üçüncü kısımda sanatçı çizgiler atarak işleyeceği yeri belirlemiştir. Öyle anlaşılıyor ki kabaca işlenecek kısımlar belirlenmiş fakat yontu tamamlanamamıştır.

Başın arkasında atkuyruğunun biçimlendirilmesi dışında hiçbir yer işlenmemiştir. Ensede toka ile toplanan, yüzeysel işlenmiş atkuyruğu enseye yapışık durumdadır. Saçlar ince bir toka ile uçtan toplanmıştır. Atkuyruğunun uçları ince çentikler atılarak tel tel izlenimi verilmeye çalışılmıştır. Başında iki saç bandı vardır. Bantlardan birisi incedir ve alına yakın yerden başlayıp kulak hizasında bitmektedir. İkinci bant ise, ilkinden daha kalındır ve birlikte arkada başlayıp göz hizasında sonlanmaktadır.

Oval biçimli yüz dolgun bir yapıya sahiptir. Ortadan ayrılarak yanlara doğru taranan saçlar alında üçgen bir şekil oluşturmuştur. Gözler badem formundadır. Üst gözkapığı alt gözkapığına göre daha etli verilmiştir. Gözler kısıktır, göz bebekleri ve göz pınarları işlenmemiştir. Bakışlarında bir derinlik hissedilmektedir. Burunun üst tarafının kırık olmasına rağmen, profilden bakıldığında kemerli olduğu görülmektedir. Burun kanatları etli bir yapıdadır ve geniş verilen burun delikleri işlenmemiştir. Elmacık kemikleri belirgin değildir. İdealize edilmiş yüz uzuvları gibi ağız yapısı da küçük verilmiştir. Dış konturları belli belirsiz olan dudaklar etlidir ve kapalıdır. Üst dudağa göre daha etli olan alt dudak dışa doğru kıvrıktır. Dudakların birleştiği noktada her iki yönde çizgi vardır. Kırık olması nedeniyle çenenin formu tam olarak anlaşılmamaktadır. Boyun uzun, kalın ve boğumludur. Yontuda matkap kullanıldığını gösteren izler belirlenmemiştir.

BÖLÜM II: KAUNOS TİYATROSU VE SAHNE BİNASI ARKEOLOJİK ARAŞTIRMALARI

Hellenistik ve Roma Döneminin önemli binalarından olan tiyatrolar; antik kentlerin sadece edebiyat, eğlence, sanat ve kültürel etkinlikleri için değil; sosyal ve siyasi yaşamının boyutlarını da yansıtan önemli yapılarıdır. Bu çok yönlü işlevine koşut olarak, eski dönem tiyatrolarının önemli bir özelliği de tıpkı agora yapıları ve hamamlar gibi kentin tanrıları, ileri gelenleri, soylular, kahramanlar ve hayırseverlerine ait değişik tip ve boyutlardaki plastik eserler bakımından çok zengin olmasıdır.

Yerleşim alanındaki kamu yapılarından olan Kaunos tiyatrosunun çalışmamız açısından önemi, iki heykel başının burada bulunmuş olmasıdır. Bu olgu nedeniyle Kaunos tiyatrosunun tanıtımı, tarihsel dönemleri ve tiyatro kazılarında ele geçen diğer mermer yontuların kendi içinde değerlendirilmesi bir bakıma tez konusunu oluşturan heykel başlarının tarihlendirilmesi ve tiyatrodaki olası konumlarının anlaşılmasında yönlendirici olacaktır.

II.1. Kaunos Tiyatrosu

Akropolis'in batı yamacına oturtulmuş olan ve kentin en iyi korunmuş kamu binası olan tiyatro, yalnızca Anadolu'daki Hellenistik Dönem tiyatroları içinde en iyi korunanlarından biri değil, Kaunos'un büyük ölçüde ayakta kalabilmiş kamu yapılarından biridir (Çiz. I Lev. III a). Yapının, yakınından geçen fay hattı nedeniyle analemmanın kuzey ve doğu yöndeki bir bölümü ile sahne binası tahrip olmuştur¹.

En fazla 5000 kişi oturma kapasiteli theatron, Anadolu geleneğine uygun olarak güneybatıya dönüktür. Theatronun güneydoğu ve kuzeybatı bölümü tahrip olmuş, üst kaveaya çıkan merdivenler ve oturma sıralarının blokları yerlerinden oynamıştır. İnşasında kireçtaşı bloklarının kullanıldığı yapı, plan olarak Hellenistik

¹ Tiyatronun restorasyonuna yönelik uygulama projeleri kazı ekibince hazırlanmaktadır.

Dönem tiyatrolarının geleneğini sürdürmektedir (Lev. III b). Analemma, önündeki sahne binasından her iki yandaki açık paradoslarla ayrılır. Proskenion'a dayanan orkestra yuvarlığının itici etkisiyle bu ayrılma daha da kuvvetlendirilmiştir².

Theatron, güneybatı yönde uzunlamasına yerleştirilmiş olan sahne binasına dönüktür ve kazı buluntusu çok sayıdaki üst yapı elemanına göre iki farklı malzemedен yapılmıştır: Bunlar mermer ve kıyı taşıdır. Sahne binasının bugünkü mimari yapısından anlaşılmaktadır ki, yapı pek çok kez de tadilat görmüş ve yapıda önemsiz de olsa plan değişikliğine gidilmiştir. Sahne binasının önüne yerleştirilen proskenion, bir Hellenistik Dönem tiyatro geleneği olarak cephede orkestraya paraleldir ve yapının üzeri açıktır.

Tiyatronun doğu yönündeki tonozlu girişine yönelen olası bir yolla, aynı zamanda bu girişin yaklaşık 40m kadar doğusunda yer alan bir megarona da ulaşılyordu (Lev. III c). Henüz araştırması tamamlanmamış olan bu yapı³, kalıntılarının planından belli ki, kareye yakın bir cella (6x5.75 m) önündeki bir pronaostan ibaret (5.75x3.10 m) daha çok bir tapınağa benzemektedir. "Dionysos Tapınağı" olarak yorumlanan yapı, tiyatrodan temsiller başlamadan önce yapılması gereken törenler için muhtemelen İÖ 4. yüzyılda inşa edilmiştir. Çünkü orijinal duvarlar, Mausollos döneminde yapılmış olduğuna inanılan şehrin kuzeybatısını çeviren sur duvarları ile aynı özellikler gösterir.

² Ögün-Işık 2001, 54.

³ Önceki yıllarda temizlik çalışması kısmen yapılmış olan kalıntının kazı ve araştırması henüz tamamlanmamıştır. Yapılan ilk dönem kazı ve temizlik çalışmalarında, yapının tasarımını saptamaya yönelik ön bilgilere ulaşılmıştır.

II.1.1. Kaunos Tiyatrosu Araştırmaları

Kaunos antik kenti tiyatrosu hakkındaki en eski bilgileri Maiuri⁴ ve Collignon'da⁵ buluyoruz. Her iki araştırmacı da gezileri sırasında gördükleri Kaunos tiyatrosunun çok iyi korunmuş olduğuna dikkat çekmektedir. Kaunos tiyatrosuna yönelik öncü çalışmalarından bir diğeri de, ilk kazı yıllarında Ü. Serdaroğlu tarafından gerçekleştirilmiştir. Ü. Serdaroğlu çalışmasında Kaunos tiyatrosunun o zamanki durumu, ölçüleri, Greek ve Roma tiyatroları ile ilgili karşılaştırmalı genel bilgiler vermiřtir⁶. Kaunos tiyatrosundaki kazı çalışmaları, kazı başkanı Prof. Dr. Baki Öğün tarafından 1982 yılında başlatılmıřtır⁷. İlk kazı çalışmasında theatron ve sahne binası (skene) temizlenmiştir. Sahne binasının önünde yapılan kazılarda hyposkenionun büyük bir kısmı açığa çıkarılmıştır. Çalışmalar sonucunda beş kapı ile arkadaki sahne binasına geçildiği anlaşılmıştır. Bununla birlikte, sahne binasına bitişik şekilde büyük payeler ele geçmiştir. Payeler olasılıkla sonraki bir dönemde çatıyı desteklemek için yapılmış olmalıdırlar. Aynı sezon içinde ikinci olarak proskenionun ön kısmı kazılarak temizlenmiştir. Araştırma verilerine göre proskenionda 1982 yılında açığa çıkarılan ağır taş payeler sahne binasının taşıyıcı elemanlarıdırlar. Payeler arasında tek sıra büyük taşlardan oluşan parapet duvarları yer almaktadır. Hem parapet duvarları hem de küçük payelerin yüzeyleri mermer plakalarla kaplıdır. Kazı çalışmaları sırasında bazı heykel parçaları ile unguantariumlar ele geçmiřtir⁸.

Tiyatro sahne binasında kazılara 1984 yılına kadar devam edilmiştir. 1984 yılındaki tiyatro kazılarında ise paraskenion ile paradoslarda çalışmalara devam edilmiřtir⁹. Sahne binasının kuzeybatı ucunda, paradosun bir bölümünde orkestra düzeyine kadar inilmiş ve paradosu kapatan kapıya ait mermer bir eşik açığa

⁴ A. Maiuri, Escursioni nella Caria. Rovine di Caunus, Annuario III, 1916-1920, 263vd.; A. Maiuri Esplorazioni Archeologiche in Anatolia, CIRh 1, 1928, 119vd.

⁵ M. Collignon, Emplacement et Ruines de la ville de Caunus, BCH I, 1877, 338-346.

⁶ Ü. Serdaroğlu, Kaunos Tiyatrosu Üzerinde Bir Çalışma, TAD XVI-I, 1967, 133- 136.

⁷ Öğün 1983, 240.

⁸ Öğün-Işık 2001, 58.

⁹ Doruk 1985, 524.

çıkarılmıştır. B. Ögün, bu eşğin, tiyatronun ilk yapım evresinden sonraki bir dönemde yapıldığını söylemektedir.

1986 yılında tiyatronun sahne yapısı ile güney-doğu paradosu çevresinde yapılan kazılarda paradostan sahne önüne merdivenlerle inildiği tespit edilmiştir¹⁰. Tiyatro sahne binasının özgün konumu ve yapım evrelerini açığa çıkarmaya yönelik son önem kazı çalışmaları ise 2007 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu kazı ve araştırma sürecinde sahne binasının paraskenion evreleri ve sahne düzeneği üzerine yeni bilgilere ulaşılmıştır.

II.1.2. Tiyatro Tarihsel Dönemleri

II.1.2.1. İlk Evre: Geç Klasik-Erken Hellenistik Dönem

Kaunos tiyatrosunun proskenion tipli yüksek sahne binası açık paradosları ve sahne binasını çevreleyen büyük bir bölümü akropol yamacına oturmuş theatronu ile Atina Dionysos tiyatrosu¹¹, Epidauros tiyatrosu, Priene¹² ve Halikarnassos tiyatroları¹³ ile benzer bir geleneği gösterir. Bunun yanında Ferrero, Kaunos tiyatrosunu Hellenistik Döneme ait olan Myra ve Miletos tiyatrolarıyla karşılaştırarak İÖ 2. yüzyıla tarihlemektedir¹⁴.

1966 yılında tiyatro çevre duvarı kuzey tonozlu girişinin doğusunda küçük bir duvar kalıntısına rastlanılmıştır. Farklı malzeme, duvar örgüsü ve doğrultusuyla Kaunos araştırmacıları tarafından tiyatronun önceki bir evresiyle ilişkilendirilmiş bir

¹⁰ B. Ögün, Kaunos Kazı ve Restorasyon Çalışmaları 1986, KST IX-II, 1987, 241.

¹¹ F. Townsend, The Fourth-Century Skene of the Theater of Dionysos at Athens, *Hesperia* 55, 4, 1986, Taf. IV, fig.1,2. 422.; M. C. Sturgeon, The Reliefs on the of Dionysos in Athens, *AJA* 81,1, 1977, 31–53; Winter 2006, 388, Fig.232.

¹² Winter 2006, 392 Fig. 248, 249; 393 Fig. 251, 253, 254.

¹³ İlk yapım evresi İÖ IV. yüzyıla tarihlenen yapı için: P. Petersen, Halikarnassos and the Ptolemies II. The Architecture of Hellenistic Halikarnassos, *Halicarnassian Studies IV*, 2004, 145 vdd. Fig.3,7.

¹⁴ D. de Bernardi Ferrero, *Theatri Classici in Asia Minore* 4 (Roma 1974) 108 vdd.; Lev. VI vdd.; Ferrero 1970, 207 vdd.

başka yapıya ait olduğu ortaya konulmuş ve 2007 yılında gerçekleştirilen kazılar sonucunda yapının, tiyatro analemma üzerindeki anıtsal bir nişin içine inşa edildiği kesinlik kazanmıştır¹⁵. Arkeolojik veriler ışığında söylenebilir ki, tiyatronun inşası sırasında yapı, arkasındaki teras duvarıyla vardır¹⁶. Araştırmalar sonucu, yapının çeşme olduğu kesinlik kazanmıştır. “π” formundaki çeşmenin önünde, kanat duvarları arasında iki sütun yer alır. Su haznesi de yapının kendi planına uygun olarak “π” formunda tasarlanmıştır ve önde aynı formda bir avlu bırakılmıştır.

Sahne binasında 2006–2007 yıllarında Kaunos araştırmacılarından B. Varkıvaç başkanlığında gerçekleştirilen kazı çalışmalarında Geç Klasik-Erken Hellenistik Dönem ve Roma İmparatorluk Dönemi arasında toplam beş farklı yapı ve değişiklik evresinin olduğu saptamıştır. Ayrıca kazılar sırasında ele geçen az sayıdaki seramik buluntusu ışığında, sahne binasının ilk evresinin oldukça yalın halde en geç İÖ 4. yüzyıl sonlarında inşa edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Varkıvaç’a göre sahne binasının ilk evresi İÖ 2. yüzyıl ortalarına kadar kerpiç bir mimariyi yansıtmaktadır¹⁷. Araştırmacı bu olgu nedeniyle tiyatro heykellerinin sahne binası önünde ya da paradosdan orkestraya geçiş bölümlerinde yer almış olabileceğini önermektedir.

Prof. Dr. B. Ögün 1984 kazı çalışmaları raporunda, tiyatro kazılarında ele geçen seramik buluntularının Bizans Döneminden İÖ 5. yüzyıla dek tarihlendirildiğini söylemektedir. Ancak bugünkü mimari yapısından anlaşılmaktadır ki, tiyatro pek çok kez tadilat görmüş ve yer yer plan değişikliğine uğramıştır. Kalıntılarından anlaşıldığı kadarıyla, iki katlıdır. Bununla birlikte Helen geleneği olarak yüksekliği hiçbir zaman theatronun üst seviyesine ulaşmamıştır. Sahne

¹⁵ Yapının mimari malzemesinin eksikliği nedeniyle üst yapısı hakkında ne yazık ki tam bir bilgi yoktur. Ancak Anadolu ve Yunanistan’da az sayıda bilinen “daldırma hazneli” çeşme binalarından farklıdır.

¹⁶ C. Işık, Kaunos Tiyatrosu Çeşmesi; içinde, Bütün Dünya, 2009–1, 40 vd.

¹⁷ Yukarıda verilen bilgiler Kaunos tiyatrosu sahne binasının son dönem kazı çalışmalarını gerçekleştiren ve yayına hazırlayan Sayın Prof. Dr. B. Varkıvaç’tan alınmıştır. Verdiği bilgiler için kendisine teşekkür ederim.

binasının önüne yerleştirilen proskenion, bir Helen dönemi geleneği olarak cephede orkestraya paraleldir ve üzeri açıktır.

D. De Bernardi Ferrero'ya göre Kaunos tiyatrosunun alt theatronu İ.Ö 150 yıllarında yapılmıştır; üst theatron ile sahne binasının ilk yapımı İ.S 50 ve sahne binasının yenilenmesi ise İS 150–200 yıllarında gerçekleştirilmiş olmalıdır¹⁸. Kaunos araştırmalarına göre, verilen bu tarihlerin doğruluğu, ancak ele geçen mimari parçaların detaylı incelenmesi sonunda kesinlik kazanabilecektir¹⁹. Çünkü tiyatronun erken dönem özelliği gösteren bazı kısımları Priene ve Halikarnassos tiyatrosu ile benzeşmektedir. Bu nedenle tiyatronun ilk inşa tarihini olasılıkla daha eskiye götürmek gerekecektir. Diğer taraftan, şehir surları, Demeter Tapınağı ve kaya mezarları gibi zengin askeri ve sivil mimari anıtların yapıldığı bir dönemde Priene'deki gibi bir tiyatronun Kaunos'ta yapılmamış olması düşünülemez. Kaunos araştırmacılarına göre Mausollos ve kardeşleri için Kaunos'un Priene'den çok daha önemli olduğu Ksanthos'ta bulunmuş olan üç dilli yazıttan da çok açık bir şekilde anlaşılmaktadır²⁰.

Kaunos tiyatrosunu antik dönem tiyatroları arasında ayrıcalıklı bir yere taşıyan önemli bir özelliği de döner sahne düzeneği olan periaktos (prizma) kalıntılarının korunmuş olarak günümüze ulaşmış olmasıdır²¹.

¹⁸ Ferrero 1970, 207 vdd.

¹⁹ Ögün –Işık 2001, 59.

²⁰ Ögün-Işık 2001, 59.

²¹ Tiyatronun ilk evresinden olan periaktos ya da döner prizmanın her bir yüzünde oyun içeriğine göre sahne resmedilmişti. Oyun içeriğine göre döndürülen periaktoslar, günümüz modern hareketli sahnelerin öncüleri olarak kabul edilmektedir. Kaunos tiyatrosu sahne binasının çift periaktoslardan günümüze ulaşan tek örneğinin yeniden kurma denemesi tamamlanarak tiyatrodaki deneysel arkeoloji etkinliği olarak sergilenmiştir.

II.1.2.2. İkinci Evre: Roma İmparatorluk Dönemi

Tiyatroda en önemli değişiklik sahne binasında gerçekleştirilmiştir. Tiyatronun kazı çalışmaları sırasında bulunan ve büyük bölümü skeneafronsa ait olan farklı özelliklerdeki mimari parçalar, tiyatronun sahne binasındaki Roma Dönemi değişikliğinin en önemli belgesidir. Ayrıca sahne binasını taşımak üzere yapılmış fil ayakları, sahne binasının en önemli değişikliği olarak gösterilebilir. Bu durum, özellikle sahne binasının Roma geleneğinde çok katlı oluşuyla açıklanabilir. Buna karşın Kaunos tiyatrosu Hellenistik geleneğini büyük ölçüde korumuştur. Paradosların açık olması ayrıca proskenion önünün Roma İmparatorluk Dönemi döneminde Ostia ve Pompei tiyatrolarında²² görüldüğü gibi dikdörtgen ve yarım dairesel nişlerle ve sahne binasından orkestraya inen merdivenlerle donatılmaması ve sahne binasının, Hellenistik gelenekteki yüksek yapısını koruması bunlara örnek olarak gösterilebilir.

II.2. Heykeltıraşlık Eserlere Ait Buluntular

Tiyatroda ele geçen örnekler dışında, Kaunos'ta farklı alanlarda yürütülen kazı çalışmalarında çok sayıda heykeltıraşlık eseri bulunmuştur. Farklı dönemlerden olan bu yapıtlar Kaunos plastiğinin zenginliğini ortaya koymaktadır²³.

²² D.B. Small, *Studies in Roman Theater Design*, AJA 87, 1983, III.5, III.6.

²³ Herodotos'un anlatımlarında bir kent değil, kendisine ait yerleşimlerle birlikte bir bölge olarak tanımlanan Kaunos, Karca yazıtların çokluğu yanında bugüne dek açığa çıkarılan önemli anıtları, Klasik Dönem sikkeleri ve seramik buluntuları ile tanınmıştır. Bu görkemli kentin en az tanınan sanatı ise plastiğidir. Oysa tarihi, mimarlığı ve anıtlarıyla öne çıkan kentin plastiğinin bilim dünyasında tanınmayışının nedeni bu konuda yapılan çalışmaların eksikliğidir. Oysa Kaunos Arkaik Dönemden başlayarak hem terrakotta hem de mermer yontularıyla sahip olduğu zenginliği göstermektedir. Kaunos plastiğine genel olarak baktığımızda ele geçen buluntuların çoğunun terrakottalar olduğu görülür. Bunları mermer ve bronz buluntular izler. Kaunos'un en eski ve en önemli plastik eserlerinden biri olarak Arkaik Dönem Kurosunu gösterebiliriz. Yapıt, Çömlekçi Tepe üzerindeki batı sur kapısının dışında bulunmuştur. Bkz: Ögün-Işık 2001, 28 Res.14. 1995 yılı kazılarında Kaunos Agorasının Liman stoasında Aphrodite Euploia'ya adanmış kült salonunun doğusundaki dolguda ise Aphrodite yontu başı ele geçmiştir. Bkz: Schmaltz 2000, 279–289 Abb. 1–7.

Kaunos'ta bir odeonun ve bir bouleuterionun varlığının bugüne kadar arkeolojik ve epigrafik malzemeyle tespit edilememiş olması, tiyatrodaki yalnızca eski tragedyaya ve komedyaya oyunlarının değil, aynı zamanda müzik dinletilerinin de yapıldığı, bunun yanı sıra politik kararların alındığı halk meclisi toplantılarının da yapılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Tiyatronun bu önemine karşın, burada şaşırtıcı olan, plastik eserlerin buluntu olarak sayıca azlığıdır. Bu çalışmanın da konusunu oluşturan iki yontu başı dışında ele geçen ve bugün kazı deposunda korunan buluntuların kırık parçalardan oluşması yanında yalnızca heykel kaidelerinin ele geçmesi, onlara ait heykellerin çeşitli nedenlerle tahrip edildiği düşüncesini akla getirmektedir.

1982 yılında ilk kez başlanan tiyatro kazı çalışmalarında, ilk olarak üç önemli mermer buluntu ve ayrıca, ince kristalli beyaz mermerden yapılmış çeşitli heykellere ait bol miktarda kol, el, parmak, bacak ve ayak parçaları ele geçmiştir²⁴. Buluntular arasında önemli olan üç buluntudan biri, torso olarak bulunan bir "Milo Venüsü" kopyası (Lev. IVa), diğer ikisi ise, çalışma konusunu oluşturan 1 ve 2 no'lu

Yapıtı yayınlayan B. Schmaltz'a göre baş orijinalinden değiştirilerek Aphrodite'ye dönüştürülmüştür. Yüzün yapısı, saçın stilistik özellikleri ve son olarak bandın özelliklerine göre B. Schmaltz yapıtı, İÖ I. yüzyıla tarihlenmektedir. Aphrodite Euploia odasındaki, kabartmalı yuvarlak sunak ise Kaunos plastiği için ayrı bir önem taşır. Bkz: Ögün-Işık 2001, 143 Res.98. Apollon Kutsal Alanında yapılan çalışmalarda bir kadın başı bulunmuştur. Kadın başından daha sonra Apollon'a dönüştürüldüğü önerilen baş C. Işık tarafından İÖ 5. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilmiştir. Bkz: Işık 2000, 107–115 Abb.1–4. Temenos alanında bulunan 55cm yüksekliğinde kireç taşından yapılmış ve Kaunos Kybelesi olarak yorumlanan idol şeklindeki yontu Kaunos plastik sanatı için olduğu kadar, yerli kültür geleneğinin anlaşılması için büyük önem taşımaktadır. Bkz: Ögün-Işık 2001, 110 Res.78. Küçükale'nin kuzeybatı eteği ile liman arasında kalan dar düzlükte, 1972 yılında yapılan kazı çalışmaları sonunda üç kadın heykeli ve Herme açığa çıkarılmıştır. Bkz: Ögün-Işık 2001, 146 Res.101. Bu heykellerin aynı yerdeki monopteros'a ait olduğu ve sütunlar arasına yerleştirildiği önerilmiştir. Bkz: Ögün-Işık 2001, 151 Res.106–107. Küçükale Demeter terasında ele geçen ve daha çok adak malzemesi karakteri taşıyan pişmiş toprak figürinler ise, Kaunos buluntuları içinde önemli diğer plastik eserler içinde gösterilebilir. Bkz: Ögün-Işık 2001, 161 Res.115.

²⁴ Ögün-Işık 2001, 58.

kadın başlarıdır²⁵ (Lev. IVb, c). Buluntular arasında frize ait olduğu düşünülen, yüze ait bir parça²⁶ (Lev. Va), friz parçası²⁷ (Lev. Vb), hayvan bacağı²⁸ (Lev. Vc), at bacağı²⁹ (Lev. Vd) yer almaktadır. Serbest yontular arasında ise, bacağına ait değişik ölçülerde iki ayrı parça³⁰ (Lev. VI a,b) ayak parçası³¹ (Lev. VI-1 c) ile kırık bir kaide üzerinde giysinin bir bölümü ile ayak³² (Lev. VI-1 d) bulunmaktadır. Bunların dışında değişik ölçülerde ve bize frizlere mi yoksa sahne binasına mı ait olabileceği konusunda ipucu verecek yedi adet kola ait parça³³ ile ayrıca ele ait bir adet parmak

²⁵ Ögün 1983, 239, 240.

²⁶ Frize ait bir parçadır. İnce gözenekli mermerden yapılmıştır. Ele geçen parçanın uzunluğu 8,5cm, genişliği 11,9cm'dir. Yüz sağlam durumda olmayıp, sadece alt kesimi ile korunmuştur. Burun kanadı etli, ağız açık olarak verilmiştir. Üst dudak ince alt dudak ise kalındır.

²⁷ 20,7cm uzunluğunda, 12cm genişliğindedir. Parça herhangi bir profil vermemektedir. Kırık yüzeyde bir bağlantı izine rastlanılmamıştır.

²⁸ Muhtemelen keçi bacağına ait olan parça ince gözenekli mermerden yapılmıştır. Uzunluğu 13,6cm, genişliği 6,1cm'dir.

²⁹ Uzunluğu 15,3cm, genişliği 8,7cm dir. Ön kola aittir. Bacak geriye doğru bükülmüştür. Bacak kasları belirgindir. Kırık yüzeylerde herhangi bir bağlantı izine rastlanılmamıştır.

³⁰ İlk parçanın uzunluğu 17cm, genişliği 11,8cm'dir. Kırık yüzeyde bağlantı izi yoktur. İkinci parçanın uzunluğu 13,7cm, genişliği 7,3cm'dir. Dizin altından ayak bileğine kadar olan baldır olarak adlandırılan kısma ait bir parçadır. Kırık yüzeyde bir dübel deliği vardır. Heykelin tek bir bloktan yapılmadığını göstermesi bakımından önemlidir.

³¹ Tiyatro sahne binası ve güneydoğu paradosu çevresinde yapılan kazılarda ele geçmiştir. Ayağın uzunluğu 28cm, genişliği 13cm'dir. Üst kısmı, baş parmağı ve küçük parmak dahil olmak üzere topuğa kadar olan kısmı kırıktır.

³² Yüksekliği 16cm, genişliği 28cm'dir.

³³ Uzunluğu 13,1cm, genişliği 11,4cm'dir. Ön kol olarak adlandırılan kısma ait olmalıdır. Ele geçen parçanın kırık yüzeyinde bir bağlantı izine rastlanılmamıştır. Uzunluğu 13,1cm, genişliği 8,1cm'dir. Omuzdan dirseğe kadar olan bölüme ait bir parçadır. Kırık parçanın üzerinde kenet deliği izinin bulunması, tek bloktan yapılmış küçük boyutlu bir heykel olmadığı düşüncesini akla getirmektedir. Uzunluğu 15,9cm, genişliği 8,1cm'dir. Ön kola ait parçada bağlantı izine rastlanılmamıştır. Uzunluğu 13,4cm, genişliği 8,4cm'dir. Sol kol omuz-dirsek kesimine aittir. Kol parçasında kenet deliğine rastlanılmamıştır. Uzunluğu 18,4cm, genişliği 9,2cm'dir. Omuzdan dirseğe kadar olan kısımdır. Sağ kola aittir. Giysilidir. Kırık yüzeyde bağlantı izi yoktur. Uzunluğu 11,8cm, genişliği 9,5cm'dir. Omuzdan dirseğe kadar olan kısımdan bir parçadır. Kırık yüzeydeki kenet deliğinden heykelin tek parçadan oluşmadığını ve büyük boyutlu olabileceğini göstermektedir. Uzunluğu 6,2cm, genişliği 8,1cm'dir. Omuzdan dirseğe kadar olan kısımdan bir parçadır. Kırık yüzeyde bir dübel deliği vardır. Birden çok parçadan oluşan büyük bir heykele ait olmalıdır.

parçası³⁴(Lev. VII a,b; VII-1 c,d,e,f, VII-2 g,h) ele geçmiştir. Tiyatro sahne binasının mimari zenginliği hakkında ipucu veren önemli bir parça ise köşe akroteridir³⁵ (Lev. VIII).

1983 yılındaki tiyatro kazılarında ise paraskenion ile paradoslarda yapılan çalışmalar sırasında Aphrodite yazılı silindir biçimli kırık bir heykel kaidesi ele geçmiştir. Bu parça üzerinde heykelin sağ ayak izi seçilebilmektedir (Lev. IX)³⁶.

1984 yılında paraskene bölümlerinde ve paradoslarda yapılan kazılarda yazıt parçaları, mimari öğeler, heykel parçaları ile paraskenionda tambura benzer ancak üzerinde “Apollon’un (altarı)” yazıtını taşıyan silindir biçimli bir heykel kaidesi saptanmıştır (Lev. X)³⁷. Aphrodite ve Apollon kaideleri arasındaki benzerlikler nedeniyle Apollon ve Aphrodite heykelleri büyük olasılıkla yan yana konumlanmıştı³⁸.

1986 yılında tiyatro sahne binası ve güneydoğu paradosu çevresinde yapılan kazılarda bazı heykel parçaları, Roma Dönemine ait Herakles heykelinin bacağı ile aslan postunun görüldüğü alt parçası ele geçmiştir³⁹.

Tüm eserler genel olarak değerlendirildiğinde, ele geçen buluntuların her birinin farklı ölçülerde olması heykellerin sayıca fazla olduğunu göstermektedir. Öte yandan beş adet buluntunun kırık yüzeylerinde kenet yuvalarına rastlanılmıştır. Bu

³⁴ Uzunluğu 6,2cm, genişliği 5,8cm’dir.

³⁵ Beyaz mermerden yapılmış akroterin yüksekliği 56cm, genişliği 46cm’dir. Köşesinde kolları yanlara doğru açılmış, üst gövdesi çıplak, alt gövdesi yaprak motifleri ile kapatılmış bir kadın figürü bulunmaktadır. Yanlarda ise rozetlerle zenginleştirilmiş kıvrık dallar mevcuttur.

³⁶ Beyaz mermerden yapılmış kırık parça. Korunan toplam uzunluğu 34cm, kalınlığı 18cm’dir.

³⁷ Doruk 1985, 523–530. Yazıt için bkz: Bean, 1953, 33 Nr.16; SEG, XII, Nr.469; Marek, I.v.Kaunos, Nr.57.

³⁸ Eski dönem tiyatro gösterileri sadece tiyatro oyunları, sanatçı gösterileri, thymelik ve müzikal yarışmalar için değil, dinsel ya da dinsel olmayan ritüeller için de kullanılırdı. Bu nedenle sivil heykellerin yanında tanrı heykellerin de bulunması doğaldır. Tiyatroların farklı kullanım amaçları için krş: Chaniotis 2007, 52 vd.

³⁹ Ögün 1987, 239–242.

olgu bize en az beş heykelin birden fazla parçanın eklenmesi ile yapıldığını ve bunların normal insan boyutlarında veya daha büyük ölçülerde tasarlanmış olabileceğini düşündürmektedir.

Tiyatroda ele geçen farklı boyut ve özellikteki plastik eserler, buluntu yerleriyle birlikte toplu olarak değerlendirildiğinde, gerek kazı çalışmalarında ele geçen parçaların küçük boyutlarda olması, gerekse sahne binasına yönelik ayrıntılı bir mimari dökümantasyon ve yeniden kurma çalışmasının henüz tamamlanmaması nedeniyle eserlerin ait olabileceği özgün yerler konusunda somut bir yorum yapmak şimdilik olanaklı değildir. İnsan boyutunda ve daha büyük ölçülerdeki serbest yontuların birden fazla parçadan oluştuğunu kenet izlerinden anlayabiliyoruz. Küçük boyutlu serbest yontular tek parça mermerden oluşturulmuştur. Büyük ölçülerdeki serbest yontular ise muhtemelen sahne binasının önünde ya da parodosdan orkestraya girişte altlıklar üzerinde yer almış olmalıdır. Kazılarda birer yıl aralıklarla ele geçen biri Aphrodite diğeri Apollon yazılı heykel kaideleri tiyatrodan Kaunos'un bu iki önemli tanrısının varlığının önemli bir belgesidir. Milo Venüsü, Herakles ve yazıtlardan bildiğimiz Arsinoe, tiyatrodan varlığı konusunda bilgi edindiğimiz diğeri tanrılarıdır.

B. Varkıvaç'ın yukarıda değinilen, Kaunos tiyatrosunun İÖ. 2. yüzyıl ortalarına kadar kerpiç bir mimariyi yansıttığı fikrinden yola çıkarak heykellerin sahne binasının önünde ya da parodosdan orkestraya girişte yer almış olabileceği fikri ağırlık kazanmaktadır. Tiyatroda yapılan temizlik çalışmaları sırasında ele geçen çok sayıdaki heykel parçalarından, parados ve sahne binasının theatrona bakan cephelerinin heykellerle donatılmış olduğunu da söylemek mümkündür⁴⁰. Bütün bu veriler tiyatronun heykel ve kabartmalarla bezenmiş olduğunu göstermektedir.

⁴⁰ Yazıtlardan Atina'daki Praksiteles'in eseri olan Nike heykelinin, sahne binasının cephesine yerleştirildiğini öğreniyoruz. Ephesos'ta ne zaman tiyatrodan önemli bir toplantı yapılacak olsa kabile ve önemli kişiler ve herosların heykelleri tiyatrodaki kaideler üzerine yerleştiriliyormuş. Bu uygulama tiyatrolarda geçici düzenlemelerin yapıldığını göstermektedir. Krş: Chaniotis 2007, 66.

BÖLÜM III: KAUNOS TANRILARI VE KÜLTLERİ

Tarihsel geçmişi ve Karia ve Lykia gibi iki önemli kültür bölgesinin arasında kalması Kaunos'da kendine özgü bir tanrı inancının oluşmasında etkili olmuştur. Hatta Herodotos'tan (*Historiae* I, 172) öğrendiğimize göre Kaunoslular'ın Hellenleşme süreci öncesinde yabancı tanrılara hiç tahammülleri yoktu:

“...Yine bunlar başka bir defa toplanmışlar, aralarında kurulan yabancı tapınaklardan yararlanmayarak, yalnız kendi atalarından kalma tapınaklarda ibadete karar vermişlerdi. Daha sonra bunların bütün gençleri silahlanıp, mızraklarını havada sallayarak Kalynda sınırına dayandılar ve yabancı tanrıları kovaladıklarını söylediler...”⁴¹

Yazıtlar, mimari yapılar ve plastik eserler, Hellenistik Dönem ve sonrasında bu durumun değiştiğine, Karia kökenli olmayan tanrıların da Kaunos'ta tapınım gördüğüne işaret etmektedir. Gerçekten de G.E. Bean ve Chr. Marek tarafından yayınlanan yazıtlarda Kaunos'ta Basileus Kaunios, Apollon, Aphrodite, Artemis, Demeter, Leto, İsis ve Sarapis, Kybele, Posedion, Tanrıça Roma, Nike, Arsinoe, Basileus Theos, Meter gibi çok sayıda tanrı ve tanrılaştırılmış kişilere ilişkin isimler geçmektedir. Bununla birlikte yazıtlar ve mimari kalıntılardan elde edilen bilgilerle yedi kültün varlığından söz edebiliriz: Basileus Kaunios (Basileus Theos)-Apollon, Zeus, Aphrodite Euploia, Kybele, Leto, Demeter, İsis ve Sarapis.

Zengin kült inancını içinde barındıran Kaunos'ta, tanrılara adanmış çeşitli adak malzemesinin olması doğal beklentidir. Bunların başında şüphesiz mermer ve pişmiş toprak heykeller önde gelmektedir. Tiyatroda ele geçen ve çalışma konusunu oluşturan iki heykel başının bir tanrıya mı yoksa dönemin ileri gelen kişilerine mi ait olabileceği ise önemli bir sorundur. Bu bağlamda Kaunos tanrılarına yönelik araştırmalara dayalı bilgileri gözden geçirmek yararlı olacaktır.

⁴¹ Herodot Tarihi, çev. Müntekim Ökmen. (İstanbul 1973) 84vd.

III.1.Basileus Kaunios (Basileus Theos)-Apollon

Bir Karia kenti olan Kaunos mimarlık ve kültürel zenginliğinin yanında kült alanında kuruluşundan Bizans Dönemine kadar kökleri 2. Bin yıl Anadolu inançları ile birleşen değişik tanrı ve tapınım zenginliği ile hiçbir kent ile karşılaştırılmayacak denli eşsizdir.

Kaunos tanrıları ve tanrı inançları hakkında bize ulaşan önemli belgeler yazıtlardır. Buna göre Kaunos'ta Zeus ve Apollon'un önde gelen tanrıların başında olduğunu biliyoruz⁴². Çandır'da bulunan ve ilk olarak G. Bean tarafından yayınlanan yazıtta⁴³ Kaunoslular'ın "iyi ve yararlı ürün" elde etmek için hangi tanrıların onurlandırılması gerektiğini öğrenmek amacıyla Gryneion Apollon bilicisine başvurduklarında Tanrı Apollon ve Zeus'a taparlarsa kazançlı çıkacakları belirtilmiştir. Bununla birlikte yine Kaunos'ta bulunan ve büyük çoğunluğu farklı epigraflar tarafından yayınlanan ve son olarak 2006 yılında Chr. Marek tarafından yeni yazıtlar ve yeniden düzenlemelerle bir corpusta toplanan yazıtlardan altı adeti⁴⁴ Apollon kültürünün varlığına işaret etmektedir.

Teras tapınağının kuzeyinden geçen kutsal yolun batıya doğru uzantısı ile stoanın arkasında kalan alanın Kaunos mimarlık ve plastik sanatlar açısından önemi daha ilk kazı yıllarında Prof. Dr. Baki Ögün tarafından dile getirilmişti⁴⁵. İlerleyen kazı çalışmaları ise çok sayıda heykel kaidesi, anıt ve yazıtlarla donatılmış bu özel alanın; Kaunos'un baş tanrısı Apollon'a adanmış bir temenos olduğunu bilim

⁴² Bean 1954, 85 vdd.

⁴³ Bean 1953, 10 vdd.

⁴⁴ Kaunos'ta bulunmuş, Apollon kültü ve tapınağının varlığına işaret eden yazıtlar için bkz:

Marek (2006) I.v.Kaunos Nr. 7.

Marek (2006) I.v.Kaunos Nr. 20 (L. Robert, Hellenica VII, 1949, 171–188).

Marek (2006) I.v.Kaunos Nr. 31, (Bean 1953, 28 vd., Nr.9), Poseidon, Artemis ve Themis ile birlikte.

Marek (2006) I.v.Kaunos Nr. 34.

Marek (2006) I.v.Kaunos Nr. 56. (Bean 1954, 85vd., Nr.21). Zeus ve Leto ile birlikte.

Marek (2006) I.v.Kaunos Nr. 57. (Bean 1953, 33 Nr.16). Phoibos olarak.

⁴⁵ B.Ögün, TAD XVI–1, 1968, 123.

dünyasına da tanıtacaktır⁴⁶. Tüm tanrılara adanmış Protogenes eksedrası, bu alanın Kaunos tanrı kültleri bakımından önemini vurgulamaktadır. 1950’li yıllardan beri bilinen 3m uzunluğundaki monolit hâkim steli üzerindeki yazıt⁴⁷, stelin Apollon Kutsal Alanına dikildiğini belgelemektedir. Ağır stelin başka bir yerden buraya taşınma olasılığının çok küçük alması nedeniyle stelin bulunduğu yer Apollon Kutsal Alanı olmalıydı (Lev. XI a). Aynı yerde bulunan heykel başı bu düşüncüyü kuvvetlendirmektedir. C. Işık, Apollon Kutsal Alanında bulunan başın sonradan Apollon’a dönüştürüldüğünü önermektedir⁴⁸ (Lev. XI b). Kutsal alan Basileus Kaunios’a adanmıştır. Bir adak steli ve heykel kaidesi bunun en önemli belgesi olarak gösterilmektedir.

Karia’nın Hekatomnidler zamanındaki satrabı Mausollos tarafından adanan ve zamanında Basileus Kaunios’un mermer heykelini taşıyan kaide ve bir adak steli, onların Apollon’a adandığının diğer en önemli belgeleri olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte Hekate (Lev. XI–1 c) ve Nike heykelcikleri, bronzdan bir Hermes heykelciği (Lev. XI–1 d), gözleri altın kakmalı bir bronz yılan, Apollon Kutsal Alanının anlamını ortaya koyan diğer veriler olarak gösterilebilir⁴⁹.

Kaunos’ta bulunmuş yazıtlarda Basileus Kaunios yerine Basileus Theos⁵⁰ (kral tanrı) ifadesi geçmektedir. Kaunos’un merkezinde önemli kült yeri olan Apollon Kutsal Alanında Kaunoslular’ın Maussollos ve babası Hekatomnos’a adadıkları iki heykel kaidesi ile birlikte burada üzerine mermerden bir heykelin dikildiği üçüncü bir kaide bulunmuştur. Yazıtın incelenmesi sonucu heykeli diken kişinin büyük ihtimalle Maussollos olduğu düşünülmektedir. Çalışmalar bu anıtın bir

⁴⁶ Ögün-Işık 2001, 99 vdd.

⁴⁷ Marek (2006) I.v.Kaunos, Nr. 20 (L.Robert, Hellenica VII, 1949, 171–188).

⁴⁸ Işık 2000, 113.

⁴⁹ Ögün-Işık 2001, 100–102.

⁵⁰ Kaunosluların kral tanrı adını verdikleri Basileus Kaunios tapımına ilişkin yazıtlar için bkz:

Marek 2006 I. v. Kaunos Nr. 35 C sat.16, E sat.4 (Bean 1954, 97vdd., Nr. 38).

Marek 2006 I. v. Kaunos Nr. 139 III C sat.4.

Marek 2006 I. v. Kaunos Nr. 142 sat.7 (Bean 1954, 95vdd., Nr. 37).

yerel tanrıya Basileus Kaunios'a adandığını ortaya koymuştur⁵¹. Ayrıca Chr. Marek tarafından sürdürülen çalışmalar Hellenistik Dönemde kent'in baş tanrısı olan Apollon'un, Kaiserler döneminde tanrı Basileus olarak adlandırıldığını ortaya koymuştur⁵². Bununla tanrı Apollon'un Kaunos'ta farklı dönemlerde hem Apollon hem de Basileus olarak adlandırıldığı anlaşılmaktadır.

III.2.Zeus

Kaunos kazılarının başlangıcından günümüze dek süren araştırmalar, Zeus tapımının kentte Apollon tapımını kadar yaygın ve etkin olduğunu göstermektedir. Hatta Zeus Kaunos'da Olympios (Olympia'lı), Ksenios (yabancılara ait), Soter (kurtarıcı), Hedraios, Polieus (kentimize ait) gibi çok farklı epithetlerle birlikte görülmektedir.⁵³

Zeus tapımının en önemli belgesi tapınak terası üzerindeki in-antis dor tapınağıdır (Lev. XII a). Yapı daha Kaunos kazılarının başlangıcında Kazı Başkanı Prof. Dr. Baki Ögün tarafından bulunmuştur. İlerleyen kazı yıllarında Geç evre temenosunda bulunan silindir biçimli altlık üzerindeki "ΔΙΟC CWTHΠOC" yazıtı⁵⁴,

⁵¹ Ögün-Işık 2001, 16.

⁵² Marek 2000, 198.

⁵³ Zeus'la ilişkili Kaunos yazıtları için bkz:

Marek 2006 I. v. Kaunos Nr. 56 (Bean 1954, 85vdd., Nr. 21). Apollon ve Leto ile birlikte.

Marek 2006 I. v. Kaunos Nr. 73. Olympios epitheti ile ve Nike ile birlikte.

Marek 2006 I. v. Kaunos Nr. 74. Ksenios epitheti ile.

Marek 2006 I. v. Kaunos Nr. 75a. (P. Roos, OpAth 8, 1968, 160 Nr.1). Ksenios epitheti ile (Zeus Ksenios Tapınağının inşasına ilişkin.)

Marek 2006 I. v. Kaunos Nr. 76. Soter epitheti ile.

Marek 2006 I. v. Kaunos Nr. 77. Hedraios epitheti ile. Hedraios epitheti için bkz: H. Schwabl, "Zeus" maddesi, RE Suppl. 15 (1978) 1542.

Marek 2006 I. v. Kaunos Nr. 139. Polieus epitheti ile ve Leto ile birlikte.

⁵⁴ Yazıt için bkz: Marek 2006, I.v.Kaunos, Nr.76.

iki evreli tapınağın kurtarıcı Zeus'a adandığının günümüze ulaşan en önemli belgesi olarak kabul edilebilir⁵⁵.

Kaunos'ta Teras Tapınak alanındaki "ZEUS SOTER" temenosundaki yuvarlak yapının (abatón) peristasis yürüme seviyesinden yaklaşık 6.50m daha aşağıda kazılarla açığa çıkarılan Kutsal Taş (Baitylos) (Lev. XII b) sadece temenosun değil, Kaunos'un en önemli kült objesi ve onunla temsil edilen Kaunos'un baş tanrısının da sembolüydü.

Kutsal alanın Bizans Dönemi öncesindeki son evresini temsil eden yuvarlak yapı ve onu izleyen 12x8m boyutundaki dikdörtgen biçimli abatónun altında, ilk evreyi temsil eden Baitylos 2.50m yüksekliğindeydi ve altta 1.50m yüksekliğinde düzeltilmiş bir anakaya üzerinde koni şeklinde yükseliyordu. Uzun soluklu Baitylos araştırmaları kutsal taşın buluntulara göre en geç İÖ 5. yüzyılda tek başına durduğunu göstermiştir. Araştırma sonucuna göre bunun üzerine inşa edilen kalıntıların yerleştiriliş biçimi, özde aynı tanrı inancına yönelik anlam birlikteliğinin bir sonucuydu. Kutsal taş, Kaunos'ta ve Kaunos dışında etkin olan ve İÖ. Geç 5. yüzyılda Ksanthos'ta adına bir "bomos" yapılması emredilen tanrı kral Kaunos'a (Basileus Kaunios) aitti⁵⁶.

Kaunos araştırmacılarına göre Baitylos'u çevreleyen dikdörtgen biçimli ikinci evresi ile onun üzerine inşa edilen tholos evresinde yapı bir abatóndu ve Baitylos'la özdeşleştirilen, kentin Hellenleşme sürecinde Kaunos'un epöymus herosu olan Basileus Kaunios'a adanmıştı. Ve Kutsal Taş- Baitylos, ilk evresinde, Kaunos yazıtlarında Basileus Kaunios, bazen Apollon olarak geçen aynı tanrının; Apollon'un, anikonik bir betimiydi⁵⁷. Bu betim Kaunos'un erken dönem gümüş kent

⁵⁵ A. Diler, Account of the Sanctuary Exposed at Caunus City, AMS 16, Studien zum Antiken Kleinasien III, 1995, 18vd.

⁵⁶ Diler 2000, 56.

⁵⁷ Diler 2000, 59 vdd.

sikkelerinde önce Baitylos'un doğal bir benzeri, onu izleyen dönemde ise üzerinde halkalar olan düzgün piramitlerle, kentin sembolü olarak yer bulacaktır⁵⁸.

III.3. Kybele

Küçükkale yıkıntılarının güneyinde bulunan bir yazıt⁵⁹, kentte ana tanrıça tapınımına ayrılmış “ bir tapınak bulunduğuna işaret etmektedir.

Ziyafet Binası'nın güneybatı dar duvarı önünde, kendi doğal yapısında olduğu gibi bırakılmış olan kayalık alan, Kaunos araştırmacılarının görüşlerine göre en erken Klasik Dönemin sonlarına doğru 11.71x8.71m boyutundaki bir duvarla çevrilerek bir temenos konumuna getirilmiştir⁶⁰. Temenos duvarının temel yapısı, daha çok güneybatı köşede anlaşılabilir: Doğrudan anakayanın engebeli yüzeyi üzerine oturtulan oldukça iri temel bloklarının ön yüzleri kabaca yontularak bosaj karakteri verilmiş, üst yüzeyleri ise tıraşlanmış ve düzleştirilmiştir. Dış yüzeye anakaya yüksekliğine kadar büyük bloklar yerleştirilirken, içte daha küçük ve yassı taşlar kullanılmış ve arada kalan boşluklara da daha küçük taşlar doldurulmuştur. Böylece anakaya yüzeyine geçişin daha uyumlu olması sağlanmıştır. Temel yapısının yüksekliği anakayanın eğimli yüzeyine göre değişirken, genişliği 1.20m civarındadır. Temenos duvarından günümüze kalan tüm kalıntıların detayları, içerdeki doğal kaya yükseltisinin başlangıçta yalnızca üç yönden kuşatıldığını, kuzeybatı yönde ise yalnızca köşelerde içe doğru 1.30m kapalı olduğunu ortaya koymaktadır. Böylece kayalık, kuzey yöne doğru kendi doğal akışında bırakılmış olmalıdır. En erken Roma İmparatorluk Dönemi içinde, herhangi bir zorunluluktan dolayı, belki de anakayanın bu yönde gittikçe tahrip olmasından duyulan bir endişe nedeniyle temenos duvarının bu cephesi de kapatılmış, ama bu defa her iki yanda merdivenli dar

⁵⁸ K. Konuk, The Early Coinage of Kaunos; içinde: R.Ashton-S.Hurter (der.), Studies in Greek Numismatics in Memory of Martin Jessop Price, 1998, 197–223, 217 vdd. Pl. 47–50.

⁵⁹ Marek 2006 I. v. Kaunos Nr. 75b. (P. Roos, OpAth 8, 1968, 160 Nr.2). (Meter Theon Tapınağının inşasına ilişkin.)

⁶⁰ Duvarın yalnızca kuzeybatı, güneybatı ve güneydoğu uzantılarının ancak temel blokları günümüze ulaşabilmiştir.

girişler bırakılmıştır. Böylece duvarın temel uzunluğu 12.15m'ye getirilmiş ve tam merkezde, anakaya içine girişi olmayan bir kült odası inşa edilmiştir⁶¹. Kutsal alanda temenos duvarının çevrelediği anakaya yükseltisinin tam merkezinde, kayalığın içinde 2m kadar derinliğe ulaşan ve 4.70x3.75m ölçülerinde bir çukur açılarak burada bir oda oluşturulmuştur. Odanın içten içe ölçüsü 3.16x2.83m'dir ve güneybatı dar duvarı içinde bir niş oluşturulmuştur. Odanın tabanı anakayadır. Oda duvarları ancak kuzeydoğu köşede iki sıra yüksekliğine kadar korunabilmiştir ve bu yükseklik 0.88m ölçülmektedir. Üst sıra blokların bulunmamış olması nedeniyle, odanın orijinal yüksekliği konusunda kesin bir şey söylenememektedir. Odanın tavan örtüsünün biçimi konusunda da kesin bir bilgi yoktur. Anakaya üzerinde hiçbir iz tespit edilememesine rağmen, yapılan kazılar sırasında tabana yakın pek çok noktada ele geçen ahşap yanık izlerine dayanarak, oda tavanının düz ahşap çatılı olabileceği önerilmektedir⁶².

Kaunos araştırmacılarına göre; Apollon Kutsal Alanı içinde kalan anakayanın hemen her noktada düzeltilmiş olmasına karşın, temenos duvarları arasında kalan bölümünün işlenmeden, kendi doğal yapısında bırakılmasının özel bir nedeni olmalıdır. Bu da, Anadolu'nun en eski tanrıçası olan Kybele'den beri devam eden bir geleneği yansıtmaktadır: Artemis Kayalığı (Lev. XIII a)⁶³. Bu düşünce, kazılar sırasında Kutsal Oda'nın tabanına yakın bir yerde ele geçen 0.55m yüksekliğindeki kireç taşından bir tanrıça heykelciği⁶⁴ ile Chr. Marek tarafından yayınlanmış yazıtla⁶⁵ desteklenmektedir. Bütün özellikleriyle bu tanrıça Artemis'tir, daha doğrusu Kaunos Kybelesi'dir (Lev. XIII b). Ve kardeşi Apollon'un yanı başındaki kült alanının sahibesidir. Hemen yakınında, belki de zamanında yalnızca bir altarın bulunduğu yerde sonradan inşa edilen Kutsal Oda, tıpkı Letoon'da ve Didyma'da olduğu gibi iki kardeşin kült ortaklığını Kaunos'ta da ortaya koymaktadır.

⁶¹ Ögün-Işık 2001, 107.

⁶² Ögün-Işık 2001, 108.

⁶³ Ögün-Işık 2001, 109.

⁶⁴ Ögün-Işık 2001, 110.

⁶⁵ Marek 2006 I. v. Kaunos Nr. 31.(Bean 1953, 28vd., Nr. 9) Fragmentte Artemis'in adı tamamlama olarak geçmektedir.

III.4. Aphrodite Euploia

Kaunos'ta var olan Aphrodite kültü, bugün hem tanrıçaya adanmış kült yerleriyle hem de ele geçen diğer buluntularla⁶⁶ kanıtlanmış durumdadır. Aphrodite'nin stoada kendine ayrılmış bir kült odası olduğu, kazılarla ve aynı yerde bulunmuş bugün Bodrum Müzesi'nde sergilenen silindir bir sunak üzerindeki betimlerle de kesinleşmiştir.

Kaunos'ta bugüne kadar sadece tek yazıt aracılığıyla bilinen, Aphrodite Euploia için Kaunos'ta inşa edilmiş "Kutsal Odası" arkeoloji dünyasında tektir. (Lev. XIV a). Yapının limanda yer alması kültün içeriğiyle ilgilidir. Tanrıça, Kaunos limanından ayrılmak üzere olan gemicilere iyi yolculuklar ve bol kazançlar ihsan etmektedir⁶⁷.

Stoanın arka duvarına, stoanın inşa tarihinden sonra açılmış 2.20m genişliğindeki bir kapı açıklığından ulaşılan yaklaşık 12x9m boyutlarındaki odanın tabanı, izlerden de anlaşıldığı gibi mermer plakalarla kaplıdır. Kült odasının arka duvarı önüne bir podyum inşa edilmiştir. Olasılıkla bir zamanlar tanrıçanın kabartmalı sunağını ya da yontusunu taşımak için yapılmıştı. Sunakta sağda elinde asasıyla ayakta duran Zeus, karşısında kucağında eros ile betimlenmiş "arşaflı" tanrıça, Knidos ve Halikarnasos gibi kıyı Karia'nın liman kentlerinden tanınan, Kaunos'ta eşme binasının yazıtında geçen ve tapınağın bakımı için bağış toplanan tanrıça Aphrodite Euploia'dır (Lev. XIV b).

Stoa döşemesinin altında yapılan kazılarda, farklı dönemlerden Aphrodite Euploia fiğrinleri yanında çok sayıda başka fiğrinler ve diğer malzeme de ele geçmiştir (Lev. XIV-1 c, d). Tek bir örnek de olsa, bunlar arasında benzerlerini çeşitli antik merkezlerden çok iyi tanıdığımız İÖ 560 yıllarından Aphrodite fiğrini de vardır⁶⁸.

⁶⁶ Marek 2006 I. v. Kaunos Nr. 35 C, sat.6, 15; E, sat.10. (Bean 1954, 97vdd., Nr. 274).

⁶⁷ ğn-Işık 2001, 144.

⁶⁸ ğn-Işık 2001, 145.

1995 yılı kazılarında Kaunos Agorasının Liman stoasında Aphrodite Euploia'ya adanmış kült salonun doğusundaki dolguda bir Aphrodite yontu başı açığa çıkarılmıştır (Lev. XIV-1 e). Yapıtı İÖ I. yüzyıla tarihlenen B. Schmaltz'a göre baş, orijinalinden değiştirilerek Aphrodite'ye dönüştürülmüştür.⁶⁹

Bununla birlikte odada ele geçen kabartmalı silindir sunak, stil olarak Erken İmparatorluk Dönemi özelliği gösterirken, odanın önünde ve yanlarında yapılan sondajlarla bulunan ve Klasik Döneme tarihlenen adak heykelcikleri ise, söz konusu kültün, burada çok daha eskiye giden bir geleneğinin olduğunu belgelemektedir⁷⁰. Bu alanda yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkan kalıntılar ve ele geçen buluntular ışığında belki de bu tarihten eski dönemde Aphrodite tapınakları üst üste olmasa da; aynı çevrede 600 yıldan beri inşa edilmiştir. Aphrodite Euploia Kutsal Odası ile ilgili olarak dikkat çeken başka bir nokta, Kutsal Odası'nın duvarlarının yönü mermer döşemlerinin yönüne denk düşmemesidir. Bu mermer döşem olasılıkla Aphrodite tapınakları ile Kutsal Oda'nın inşa tarihi arasındaki bir dönemde yapılmış olan başka bir Aphrodite Euploia tapınağına ait olmalıdır. Öyle anlaşılıyor ki Kaunoslu'lar, aradan geçen zaman içinde bu durumdan öylesine rahatsızlık duymuşlardır ki, özellikle gemiciler için son derece önemli olan bu tanrıçaları için, stoanın yapısını bozmak adına stoa arka duvarı içine bu yeni tapınak odasını inşa ederek, O'nun inayetini yeniden kazanmak istemişlerdir⁷¹.

Stoa arka duvarı önünde stoa döşemesi altında yapılan kazılarda açığa çıkarılan İÖ 6.yüzyıl Aphrodite figürinleri, Kaunos'ta Aphrodite kültünün Arkaik Döneme kadar uzanan önemli belgesi olarak kabul edilmektedir⁷².

⁶⁹ Schmaltz 2000, 282vd.

⁷⁰ B.Öğün, Kaunos Araştırmaları Ön Raporu 1995, KST XVIII-II, 1996, 228.

⁷¹ Öğün-Işık 2001, 146.

⁷² Öğün-Işık 2001, 145.

III.5. Demeter

Kaunos'ta kültü, kazı ve araştırmalarla belgelenen tanrılarından bir diğeri de Demeter'dir. 1990'lı yıllarda Küçük kale (Herakleion) üzerinde teras altında ele geçen ve tanrıçaya adanan adakların atıldığı bothros buluntularının tanrıça ile olan yakın ilişkisi, üzerinde tanrıçaya adanan önemli bir kutsal alanın da belgesi olarak görülmüştü. Bugün Demeter'in Kaunos'ta gerek topografik gerekse stratejik bakımından çok önemli olan Küçük kale üzerinde bir teras üzerinde tapınağı olduğundan kuşku duyulmamaktadır. Kaunos'ta Demeter tapınımı ele geçen bir yazıt fragmenti ile de desteklenmektedir⁷³. Yazıtta, Chr. Marek'in tamamlama önerileri doğrultusunda, Demeter rahibeliğı yapmış Artemesia adında bir kadın, Kaunos halkı tarafından onurlandırılmaktadır.

Tanrıçaya adanmış 32.20x31.10m boyutundaki teras alanı iki yanda iki limana ve biraz ilerisindeki gözetleme kulesi ile bugün artık bir delta haline gelmiş olan açık denize egemen bir konumda yer almaktaydı⁷⁴. Teras Arkaik Dönem sur duvarlarının uzandığı tepe üzerindedir (Lev. XV a). Terasın kuzeydoğusu sınırını olasılıkla Klasik Dönemde yapılmış olan sur duvarları çevrelemektedir ki; bu yüzde zemin anakaya şeklinde birçok kısımda görülebilmektedir. Kuzeydoğuda duvar bu sur duvarına dik olarak bağlanarak ana liman yönünde aşağıya inmektedir. Sura yakın olan kuzeydoğusu teras duvarı üzerindeki 3. kapı olasılıkla teras dolgusu altındaki kült mağarasına ulaşıyordu⁷⁵.

Terasın duvarlarında görülen işçilikler nedeniyle farklı yapım evreleri olduğu anlaşılan kült yerinde farklılık gösteren inşa evreleri de dikkat çekicidir. Bu olgu ve

⁷³ Marek 2006 I. v. Kaunos Nr. 88.

⁷⁴ M. Bulba, Demeterkult in Kaunos, Anados, Studies of the Ancient Worled, 6–7 (2006–2007) 109 vdd.

⁷⁵ Demeter Terasında 2008 yılında M. Bulba ve M. Doyran tarafından başlayan kazı çalışmaları, 2009 yılında da devam etmiştir. Kazı çalışmaları daha çok kilise alanını kapsayan teras üzerinde devam etmektedir. Mağara girişi ve içyapısı hakkında önümüzdeki yıllarda daha fazla bilgi edinebileceğiz.

özellikle bothros buluntuları, tanrıçaya adanan bu kült yerinin Arkaik Dönemden Hellenistik Döneme dek uzandığını göstermektedir.

Terasın güneybatı köşesinde kaya aralarının doğal depo alanı olarak kullanıldığı antik bir çöplük, yani bothros açığa çıkarılmıştır (Lev. XV b). Burada özellikle çeşitli tiplere ait çok sayıda terrakotta figürin ele geçmiştir. Bunların içinde Hydria taşıyan genç kızların sayıca üstünlüğü göze çarpmaktadır. Bunun yanında kucağında domuz taşıyan ve kızı Persephone ile betimlenmiş Demeter figürinleri yanında kucağında ya da omuzunda çocuk taşıyan kadın figürinleri, ele geçmiştir. Bununla birlikte, phiale ya da kuş tutan kadınlar ile ellerinde çelenk, oinokhoe ve dal taşıyan ve genellikle tapınma pozunda resmedilmiş erkekler ile bağdaş kurarak oturmuş genç figürinleri de fazla sayıda bulunmuşlardır. Ayrıca birer örnek de olsa domuz figürini ile üzerinde yiyeceklerin bulunduğu dikdörtgen bir tepsi (mensa) betimlemesi de ele geçmiştir (Lev. XV c)⁷⁶. Çok yaygın olarak kutlanan Thesmophoria şenliklerinin yapıldığı hemen hemen tüm kutsal alanlarda erkek figürinleri hariç, diğer örneklerden karşımıza çıkmaktadırlar⁷⁷.

Terasın yaklaşık güney köşesine yerleştirilmiş biçimde alanın kutsallığının Bizans Dönemindeki önemini de simgeleyen üç nefli büyük bir kilise yer almaktadır. Kilisenin doğu nefi neredeyse sur duvarına bitişiktir ve anakayanın bu alanda zeminin üzerinde yer alması nedeniyle izleri zorlukla takip edilen bu kilisenin orta nefinde yer alan ve anakayanın yükseldiği yerde bulunan yarım yuvarlak kısım olasılıkla burada bir sunu çukurunun yer aldığını göstermektedir. Bu durumda Demeter'in yer altı tanrısı olması özelliğine uygun olarak sunu çukurlarının ve kanallarının bulunduğu bu yerde, bir açık hava kutsal alanı olduğu Kaunos araştırmacılarınca önerilmektedir.

⁷⁶ Ögün-Işık 2001, 159.

⁷⁷ M. Doyran, Demeter Cult in Caunus: Kernoı, Anados, *Studies of the Ancient World* 6-7, 2006–2007, 149 vdd.

Özellikle kandil, Hydriaskos, amphoriskos gibi buluntular içinde özellikle tanrıça ritüellerinde önemli yeri olan Kernoslar ele geçmiştir. Araştırmalar kernosların Demeter Thesmophoria şenliklerinde sadece kadınların yer aldığı ritüellerde kullanılan önemli bir kült objesi olduğunu göstermektedir. Tanrıçanın kendine özgü ritüellerinin Karia ve Lykia'da çok egemen olduğu bilinmektedir.

Bothros buluntuları ve olası bir yer altı mağarasına giriş kanalı burada Demeter adına bereket, yani Thesmophoria törenlerinin yapıldığını göstermektedir. Bu törenler hem ürün bereketini hem de insanların üremesi ve daha çok çocuk sahibi olabilmeleri için yapıldı. Üç gün süren bu törenlere erkekler katılamazlardı.

Bothrosta ele geçen buluntular, İÖ 4. yüzyıldan önceye tarihlenemeseler de, bu kutsal alanın olasılıkla Arkaik Dönemden itibaren hizmet vermesi güçlü bir şekilde mümkündür. Aynı şekilde Klasik Dönem boyunca ve ayrıca Hellenistik ve Roma Dönemlerinde de alanın kullanılmış olması büyük bir olasılıktır.

III.6.Leto

G.E. Bean'ın daha 1950 yıllarında okuduğu Kaunos yazıtlarında kentte Leto kültürünün varlığı belgelenmişti⁷⁸.

Kaunos stoasının batı ucundaki Quintus Vedius Capito anıtı üzerindeki yazıttan⁷⁹ elde edilen bilgilerle Capito'nun tanrıça Leto'ya ait kaynak kenarındaki kutsal alanın rahibi olduğu biliniyordu. Köyceğiz gölü kıyısındaki Sultaniye Kaplıcalarının olduğu alan tanrıçaya adanmış bir kaynak, tapınağı için uygun yer olarak görülmektedir⁸⁰. Kaunos araştırmacılarını bu düşünceye iten neden ise buradaki Arkaik Dönemden başlayarak Roma Dönemi içine kadar devam eden çeşitli bina kalıntıları ile liman duvarı (?) dir (Lev. XVI a). 2000 yılında burada ele geçen

⁷⁸ Yazıtlar için bkz:

Marek 2006 I. v. Kaunos Nr. 56 (Bean 1953, 32 Nr. 13). Zeus ve Apollon ile birlikte.

Marek 2006 I. v. Kaunos Nr. 62. (Bean 1954, 85vdd., Nr. 21). Tanrıça Roma ile birlikte. Yazıttan elde edilen bilgiler ışığında Kaunos'ta Leto ve tanrıça Roma'ya adanmış pentaetherik (5 yılda bir düzenlenen) agonlar düzenlendiği ve Philagros oğlu Polyksenos'un bu agonlar kapsamında düzenlenen tragedya şairliği yarışmasında 2 kez birincilik elde ettiğini öğreniyoruz.

⁷⁹ Marek 2006 I. v. Kaunos Nr. 139.

⁸⁰ Ögün-Işık 2001, 178.

bir postament üzerindeki yazıtın yorumlanması ile Sultaniye Kaplıcasının olduğu sıcak su kaynağının bir zamanlar tanrıça Leto'ya ait olduğu kesinlik kazanmıştır⁸¹.

III.7. İsis-Sarapis

Mısır egemenliğinin Anadolu'nun güneybatısında ve çevresindeki adalarda artmasıyla birlikte Mısır tanrıları bölgede etkin olmaya başlamıştır. Özellikle İskender'in ardıllarından Ptolemaios Soter'in Karia'da Kaunos ve Myndos'u, Lykia'da Ksanthos, Phaselis ve Kos adasını ele geçirdiği tarih olan İÖ 309 yıllarında etkin olmaya başlar⁸².

Karia ve Lykia'nın sınırında kalan, Karia'nın en önemli liman kentlerinden biri olarak kabul edilen, içerisinde birçok tanrı ve tanrıçayı barındıran Kaunos'ta İsis ve Sarapis kültlerinin olmaması düşünülemezdi. Nitekim Kaunos antik kentinde

⁸¹ Bu yazıt dolaylı olarak Quintus Vedius Capito ile ilgilidir: Zamanında bu postament üzerine heykeli dikilen Flavia Maxima'nın babası Titianus, Lykia Birliği'nin başrahibi; annesi Vedia Tartulla ise, aynı birliğin baş rahibesiydi. Baba tarafından sülalesi Flavius, anne tarafından ise Vedius olarak anılmaktadır. Öte yandan hem baba ve hem de anne tarafından dedesinin isimleri, Quintus Vedius Capito'nun anıtı üzerindeki yazıttan bilinmektedir. Bu anıtın sahibi Quintus Vedius Capito, Flavius Maxima'nın anne tarafından dedesidir. Böylece her iki metin birbirini tamamlamaktadır: Leto Tapınağı'nın başrahibi olan Quintus Vedius Capito'nun, İS 2. yüzyılın sonu ya da 3. yüzyılın başlarında yaşamış olan torunu Flavius Maxima'nın heykel kaidesinin burada bulunmuş olmasının nedeni ancak şöyle açıklanabilir: Dedesi ile başlayan rahiplik görevi, aynı sülalenin sonraki fertleri tarafından da sürdürülmüş olmalıdır. Ögün-Işık 2001, 178. Quintus Vedius Capito'nun, soyağacı için bkz: Marek 2006 I.v. Kaunos 324.

⁸² Batı Anadolu'da artan Ptolemaios egemenliği, beraberinde Mısır tanrıları inancını da getirmiştir. Mısır tanrılarının etkisi ve gücünün İÖ 3. yüzyılda giderek artmasının ve geniş alanlara yayılmasının nedeni sadece kralların yürüttükleri politikalar değil, aynı zamanda Mısırlı tüccarların Anadolu'nun batı ve güneybatısı ile ve buradaki adalarla yaptıkları ticarettir. Mısır ile Karia arasındaki ticarî, askeri ve siyasi ilişkiler, Mısır kültürünün Anadolu'da tanınmasına öncülük etmiştir. Halikarnassos'ta II. Ptolemaios zamanında (İÖ 285–246) Sarapis, İsis ve kraliçe Arsinoe adına yapılmış bir tapıntan bahsedilmektedir. Magie 1953, 171; Arsinoe bazen kendini İsis gibi resmetmiştir. Bkz: R.E. Witt, *Isis in the Graeco-Roman World* (London 1971) 47; F. Cumont, *The Oriental Religions in Roman Paganism* (New York 1911) 67. Knidos kentinde, tedavi edilen bir İskenderiyelinin "*İsis, Sarapis ve tüm tanrılara*" bir şükran yazıtı bulunmaktadır. Magie 1953, 171.

bugüne kadar ele geçen yedi yazıt, İsis ve Sarapis kültünün Kaunos'taki varlığını kanıtlamıştır⁸³. İsis ve Sarapis'e adanmış adak stellerinden, Sarapis Rahipliği yapmış kişilerin isimlerini öğreniyoruz: Sarapis Rahibi Kallistrates oğlu [falanca], Sarapis Rahibi [falancanın oğlu] Deinarkhos, Sarapis Rahibi Apollodoros oğlu Hyllos, Sarapis Rahibi Spurius oğlu Numerius Septumius.

Son yıllarda yapılan çalışmalar neticesinde “Korinth Tapınağı” olarak isimlendirilen yapının üzerinde yer aldığı tepenin güneyini sınırlayan polygonal teras duvarı önünde, birbirine biraz aralıklı mesafede ele geçen iki stel⁸⁴ hem formu hem de stiliyle İsis ve Sarapis kültünün Kaunos'taki varlığının yeni kanıtları olarak karşımıza çıkmaktadır (Lev. XVII a, b).

⁸³ Yazıtlar için bkz:

Marek 2006 I.v. Kaunos, Nr. 66

Marek 2006 I.v. Kaunos, Nr. 67

Marek 2006 I.v. Kaunos, Nr. 68

Marek 2006 I.v. Kaunos, Nr. 69 (Bean 1953, 32 Nr. 15)

Marek 2006 I.v. Kaunos, Nr. 70

Marek 2006 I.v. Kaunos, Nr. 71

Marek 2006 I.v. Kaunos, Nr. 72

⁸⁴ Detaylı bilgi için bkz: Marek 2006 Nr. 70 ve 71; krş: E. Kart, “Anadolu’da İsis Sarapis Kültü ve Bunun Kaunos’ta İzleri” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

BÖLÜM IV: BAŞLARIN YORUMU

Geç Klasik Dönemin sonu ve Erken Hellenistik Dönemin başlangıcı ile birlikte pek çok merkezde olduğu gibi, Karia bölgesi yerleşmelerinde de Hellenistik sanatın ilk etkileri izlenebilmektedir⁸⁵. Hellenistik Dönem ile birlikte kısır döngüden kurtulan heykeltıraşlar, Hellenistik sanatın çeşitli merkezlerinde, farklı sanatçıların fikirlerinden, teknik ve stilinden etkilenecek yeni ekollerin etkisi ile yeni stiller yaratmışlardır. Bununla birlikte güçlü olan bazı merkezlerde heykel atölyeleri kurulmaya başlamış ve her biri kendi heykeltıraşlık ekolünü yaratmıştır. Heykel atölyeleri içinde Aphrodisias, Bergama, Tralleis, Stratonikeia, Miletos, Ephesos örnek olarak gösterilebilir.

Hellenistik Dönem sanatı ile Klasik Dönemin sanatı karşılaştırıldığında, Klasik sanatın kendi döneminin siyasal ve sosyal yapısı içinde daha tutucu olduğu ve kendi içinde özgünleştiği görülür⁸⁶. Bu olgu nedeniyle, Klasik Dönemde ortaya çıkan eserlerin benzer ideal ve kanonik özellikte olduğunu görmek mümkündür. Tüm bu gelişmelerin yanında Hellenistik Dönemde Klasik Dönem kopyaları yapılmaya devam edilmiş ve Klasik Dönemin birçok özelliğinden vazgeçilmemiştir. Bu gelenek bir zincirin halkaları gibi Roma Döneminde de devam etmiştir.

R.R.R. Smith'e göre, kopyalar ünlü sanatçılarınca yapılmış ama kaybolmuş önemli eserleri yansıtırlar⁸⁷. Kopya eserlerin birçoğu özgünlerine göre estetik değerden yoksun, katı, soğuk ve kalitesizdir. Bu durum, özellikle Roma Dönemi eserlerinde daha fazla hissedilmektedir. Bu gelişim sürecinde Kaunos heykel başlarıyla ilgili olarak önemli bir soru, başların kopya olup olmadığı konusudur. Özellikle 1 no'lu kadın başının ensesindeki kısa saçlar dikkat çekmektedir. Saçların tepede topuz yapacak şekilde toplanması durumunda ensede kısa saçların kalması mümkün değildir. Oysa dikkatle bakıldığında ensesinde erkek başlarında çentik

⁸⁵ N. Spivey, *Understanding Greek Sculpture Ancient Meanings, Modern Readings*, (London 1996) 191, 192.

⁸⁶ M. Bieber, *The Sculpture Of The Hellenistic Age* (New York 1981) 5.

⁸⁷ R.R.R. Smith, *Hellenistik Heykel* (İstanbul 2002) 16.

şeklinde işlenmiş kısa saçlar açıkça görülebilmektedir. İkinci kullanımla ilgili olabilecek bir başka ipucu ise kulak yapılarında görülmektedir. Başın her iki kulağı detaylı olarak incelediğinde; üzerinde herhangi bir saç buklesi olmayan sağ kulağın kıkırdağa kadar detaylı olarak işlendiği, buna karşın, üzerinde saç dalgaları görülen sol kulağın kulak deliği ve kulak memesinin işlenmeden bırakıldığı görülmektedir. Burada saçların tepede topuz yapılması durumunda her iki kulağında aynı yapıda olması beklenirdi. Kulak betimlerindeki bu ayırım kanımca ancak ikinci bir kullanım ile açıklanabilir. 1 no'lu kadın başı profilinde görülen ve daha çok erkek anatomisine özgü supraorbital taurus'un (iki kaşın ortası) çıkıntılı yapısını ise başın bir erkek başından bir kadın başına dönüştürülmüş olabileceği görüşü için başka bir dayanak noktası olarak gösterilebilir⁸⁸.

1 no'lu kadın başında tespit edilen bu ipuçları bize gösteriyor ki, heykel başında ikinci bir kullanım söz konusudur ve olasılıkla erkek başından kadın başına dönüştürülmüştür. Bu veriler ışığında 1 no'lu kadın başı kopya olmayıp orijinaldir. 1 no'lu kadın başında saptadığımız bu değişim salt bu örneğe özgü değildir ve benzer uygulamalar araştırılan bazı Kaunos buluntusu başlarda da saptanmıştır⁸⁹.

2 no'lu kadın başı ise yarım kalmıştır ve başın ikinci kullanıma dair herhangi bir iz yoktur. Ancak idealize edilmiş yüz uzuvları ve saçı bu başın kopya değil, tam orijinal olduğunu göstermektedir.

Kaunos başlarının dönem içindeki yerlerinin belirlenmesinde önemli bir ikinci soru onların portre-yontu özelliği taşıyıp taşımadığıdır. Öncelikli olarak portre yontuların İÖ 4. yüzyılda yaygınlaştığı kabul edilmektedir⁹⁰. İÖ 4. yüzyılın ortasından erken Hellenistik Dönem başlayıncaya kadar kadınların portre heykellerle

⁸⁸ A. Alpagut'a göre gerçekte erkek anatomisine özgü olan bu yapı, Kaunos'ta kadınlarda da görülmüş olabilir. Yukarıdaki bilgiler Sayın A. Alpagut'tan alınmıştır. Önemli bilgileri paylaştığı için kendisine teşekkür ederim.

⁸⁹ Apollon Kutsal Alanında bulunan kadın başının sonradan Apollon'a dönüştürüldüğü önerilmektedir. Detaylı bilgi için bkz: Işık 2000, 107–115. Aphrodite Euploia için adanan baş, orijinalinden Aphrodite'ye dönüştürülmüştür. Detaylı bilgi için bkz: Schmaltz 2000, 281 vd.

⁹⁰ S. Dillon, *Ancient Greek Portrait Sculpture* (Cambridge 2006) 65.

onurlandırıldığı adak yazıtlarından anlaşılmaktadır. Bu gelenek Hellenistik Dönem boyunca devam etmiştir⁹¹.

Uzun zamandır kabul edilen görüşe göre, realistik portreler Roma Döneminde yaratılmıştır⁹². Bununla birlikte Roma Dönemi portrelerinde Hellenistik Dönemin klasik etkilerinin izleri de görülmektedir. Aphrodisias Hadrian hamamında bulunan Apollon başında, tanrı idealize edilen yapısı dışında bir insan kişiliğinde betimlenmiştir⁹³. Yapıt Kaunos heykel başlarıyla karşılaştırdığında her iki örneğin de kendine özgü ve dönemlerinin özelliklerini taşıdığı açıkça görülmektedir. Ancak Kaunos 1 no'lu kadın başıyla karşılaştırıldığında Apollon başında saçlardaki doğallıktan uzak abartılı yapı yanında yüzdeki sert ve kuru ifade kendini açıkça göstermektedir. Kaunos başında yüz uzuvlarının idealize formlarda; gözlerin derinde ve saçların doğal yapıda verilmesi onun tarihlemesinde ilişkili yakın örneklerinin Hellenistik Dönem ve öncesinde aranması gerektiği düşüncesinde yönlendiricidir.

⁹¹ P. Schultz-R.von den Hoff, *Early Hellenistic Portraiture* (Cambridge 2007) 65.

⁹² G. M. A. Richter, *Late Hellenistic Portraiture*, *Archaeology* 16, 1963, 25–30.

⁹³ K.T. Erim, *Aphrodisias* (London 1986) 97.

BÖLÜM V: TARİHLEME

Kaunos 1 no'lu yontu başı ile stil açısından ilişkili görülebilecek önemli bir örnek, Belvedere, Colonna gibi değişik tipleri ile tanınan Aphrodite'dir (Lev. XVIII a, b). Yapıtın Roma kopyası Vatikan'da bulunmaktadır⁹⁴. Bunlardan Colonna tipi İÖ 4.yüzyıl kopyasıdır. Bu tarih Praksiteles'in sanatının en olgun olduğu dönem olarak kabul edilmektedir⁹⁵. Tanrıça, üç ayrı tipinde de giysilerini çıkarmış vaziyette ve hydrianın yanında yıkanırken betimlenmiştir. Belvedere ve Colonna tiplerinde figür hafif yana dönük betimlenmiştir. Blinkenberg'e göre farklı olarak Belvedere tipinde duruş Praksiteles'ten değil, başka bir Geç Hellenistik versiyondan türetilmiştir⁹⁶. Aphrodite heykellerinde sol tarafa dönüş çok görülen bir özellik olmasına rağmen, Knidoslu Aphrodite'de baş hafif öne eğik ve cepheden verilmiştir (Lev. XVIII c). Saçlar taralı ve bir çift bantla arkaya doğru toplanmıştır. Yaygın olan bu özellik Aphrodite yontularının pek çok örneğinde görülmektedir. Yumuşak dalgalar saçta ışık gölge etkisi yaratmaktadır⁹⁷. Tanrıçanın vücudu, başın duruşu ve yüz yapısı yontularında farklı olsa da saç tipi aynıdır⁹⁸. Tanrıça İÖ 4.yüzyılın bütün mermer heykellerinde olduğu gibi tek bir noktaya bakmaz⁹⁹. Yontu, Kaunos 1 no'lu kadın başı ile narin yapısı, derin bakışları, saç buklelerinin kavun kabuğu şeklindeki yapısı ve özellikle de başındaki diademi ile yakından ilişkilidir.

⁹⁴ Aşk ve güzellik tanrıçası Aphrodite'ye ait eski dönemin bu en önemli yontusu Praksiteles'in yapıtlarıdır. Colonna tipi 1781, Belvedere tipi 1536 tarihlerinden bu yana Vatikan koleksiyonunda sergilenmektedir. Bkz: Colonna Aphrodite: Vatican Museum 812; LIMC 2, s.v."Aphrodite" Nr. 390 (A. Delivorrias). Belvedere Aphrodite: Vatican Magazine 4260; F. Haskell and N. Penny, *Taste and the Antique: The Lure of Classical Sculpture 1500–1900* (New Haven 1981) 330–331.

⁹⁵ Havelock 1995, 26 – 27.

⁹⁶ C.S. Blinkenberg, *Knidia* (Copenhagen 1933) 47 – 52.

⁹⁷ Bieber 1967, 19, fig. 24 – 25.

⁹⁸ M.B. Comstock-C.C. Vermeule, *Sculpture in Stone* (Boston 1976) 97. 1 no'lu başa özellikle saç stili ile benzeyen bir diğer örnek ise Stone'de bulunmuş heykel başıdır. İnce kristalli mermerden yapılmış baş küçük bir heykelle ait olmalıdır. Yüz aşınmıştır. Saçlar iki saç bandı ile geriye çekilerek arkada topuz şeklinde toplanmıştır. Araştırmacılar bu özelliği ile İÖ 4. yüzyıla tarihlenen Bartlett Aphrodites'i ne benzediğini, bu nedenle de heykel başının Hellenistik Döneme ait bir Aphrodite başı olabileceğini söylemektedirler.

⁹⁹ Havelock 1995, 12.

İncelediğimiz örnekler arasında Kaunos yontusu 1 no'lu kadın başına yakın benzerliği ile dikkat çeken diğer bir başka örnek ise, Tralleis Üç Gözlerde bulunan kadın portresidir¹⁰⁰ (Lev. XIX a-c). 1885 yılında bulunan Tralleis yontusu bugün Louvre Müzesinde sergilenmektedir. Bieber'e göre Aphrodite başlarının içinde en iyi kopyalardan birisidir ve Knidos'ta bulunmuş Aphrodite'nin orijinaline çok yakındır¹⁰¹. Kaunos yontusuna benzer şekilde ince dalgalı ve ortadan ayrık saçları, iki saç bandı yardımıyla yanlardan geriye doğru çekilerek tepede bir topuzla toplanmıştır. Yüzü, Kaunos yontusundan farklı olarak daha dolgun, dudakları kalın, burnu ise iri verilmiştir. Buna rağmen iki yontuda da bakışlardaki ifade ve yüzdeki idealize edilmiş yapı ortaktır. Tralleis başı, ayrıntıda Kaunos başına göre daha sert bir yapıdadır ve aynı şekilde saçların işlenişinde de Kaunos başına göre ayrıntılı olsa da saç tellerinin tek tek izlenebildiği şematik bir yapı vardır. Yukarıda da değindiğimiz gibi genel olarak geçerli olmamakla birlikte orijinal eserlerin kopyalarında doğallıktan uzak ve kuru ve cansız yapı kendisini kolayca ele vermektedir. Araştırmacılarca orijinali İÖ 4. yüzyılın 2. yarısına tarihlenen Praksitelesin Aphroditesi'yle ilişkilendirilen Hellenistik Dönem kopyası olarak nitelendirilmektedir¹⁰².

Tarihleme konusunda bize ipucu verecek ve karşılaştırmada yarar sağlayacak başka bir örnek ise Knidos Demeter Kutsal Alanında bulunmuş oturan Demeter heykelidir¹⁰³ (Lev. XX a). Baş ve boyunu paros mermerinden yapılmış muhteşem bir işçiliğe sahip yontuda tanrıça iri gövdeli olarak betimlenmiştir. Himation giymiştir ancak giysi kıvrımları detaylandırılmamıştır. Saç alında ikiye ayrılarak arkada yarım şekilde toplanmıştır. Yüzünde kızı Persophone'nin Hades tarafından yer altına kaçırılmasından duyduğu üzüntü, gözlerinde ise uzakta bir noktaya kilitlenmiş

¹⁰⁰ Özgan 1995, 54.

¹⁰¹ Bieber 1967, 19.

¹⁰² J. Charbonneaux, R. Martin, F. Villard, *Das klassische Griechenland* (München 1971) 211, 213 fig. 245.

A. Corso yapıtı Knidos Aphroditesinin kopyalarından biri olduğunu söyleyerek Tralleis başı için İÖ 2. yüzyılın 3. çeyreğini önermektedir: Bkz: Corso 1997, 95.

R. Özgan ise eseri İÖ 3. yüzyılın sonu İÖ 2. yüzyılın başına tarihlemektedir: Bkz: Özgan 1995, 55vd.

¹⁰³ Smith 1900, 203–204, pl. XXIV; Furtwängler-Urlichs 1914, 79–82.

kaygılı bakışları hissedilmektedir. Kaunos 1 no'lu yontu ile Demeter heykelinin başını karşılaştırdığımızda benzerlik öncelikle, saçın tek tek dalgalar halinde işlenmesi ve yüzdeki idealize edilmiş yapısında yansımaktadır. Her iki eser de çok derin bir ifadeye sahiptir. Bununla birlikte iki yontu arasında farklılıklardan da söz edilebilir. Öncelikle Kaunos yontu başının saçı Demeter yontusuna göre daha hacimsizdir. Ayrıca Demeter'in yüz yapısı Kaunos yontusuna göre daha etli ve dolgun yapıdadır. Bu farklılıklar Kaunos yontu başı ile Demeter'in farklı kişilik ve özellikleri temsil etmesi ile ilişkilidir. Benzerlikler ise stil ve dönem özellikleri olarak yansır. M. Bieber'e göre orijinal olan Knidos Demeteri Skopas döneminin ürünü olmalıdır. Eğer öyle değilse de eseri, Erken Hellenistik Dönemi sanatından etkilenmiş bir sanatçı yapmış olmalıdır¹⁰⁴. A. H. Smith tarafından İÖ 4. yüzyılın 1. yarısına tarihlendirilen Demeter, Klasik Dönemin tüm özelliklerini en iyi şekilde yansıtmaktadır¹⁰⁵.

1 no'lu başın tarihlemesinde önemli bir dayanak noktası da kavun dilimi gibi verilmiş olan saç yapısıdır. Bu tür saç yapısını karşılaştırılabilecek yakın örneklerini Praksiteles Okulu ya da onun etkisindeki yapıtlarda bulabiliyoruz. Berlin Kaufmann Koleksiyonundaki İÖ 4. yüzyıla tarihlenen Aphrodite¹⁰⁶ başı buna örnek olarak gösterilebilir (Lev. XXI a). Burada saçın kavun dilimi şeklinde verilmiş olması yanında saçtaki çifte diadem, alnın üçgensiy yapısı, gözlerin derinde ve patetik olması ve genel olarak tüm yüz uzuvlarının idealize edilmiş yapısı başın hafifçe döndürülmesi, Kaunos 1 no'lu başıyla karşılaştırılabilecek ortak özelliklerdir.

Bu karşılaştırma örnekleri ışığında genel olarak değerlendirdiğimizde Roma Döneminden Hellenistik Döneme doğru devam eden tarihsel süreçte Klasik Dönem özelliklerinin Hellenistik Dönemde de devam ettiğini, ancak Hellenistik Dönemdeki

¹⁰⁴ Bieber 1967, 29.

¹⁰⁵ Smith 1900, 204.

¹⁰⁶ Furtwängler-Urlichs, fig. 22. Erken Hellenistik Döneme tarihlenen Corinna portresi, benzer olarak göstereceğimiz bir başka örnektir. Krş: Bieber 1967, fig.120–122. Kavun dilimi şeklindeki saç stili Hellenistik Dönemin geç örneklerinde doğallığından daha da uzaklaşarak, tıpkı bir peruk şekline dönüşmektedir. İÖ 2. ve İÖ 1. yüzyıla tarihlenen Küçük Herkülanium'lu kız yontularındaki benzer saç stili için: J.C. Eule, Hellenistische Bürgerinnen aus Kleinasien (İstanbul 2001) 27 Taf. VI Abb.36.

açılmayla birlikte yontularda yüz uzuvları, giysi ve formlarda doğallığın yakalandığını görmekteyiz. Sonuç olarak Klasik Dönem özellikleri taşıyan 1 no'lu heykel başını tarihlemeye kullandığımız benzer örneklerinin stil ve dönem özellikleri ışığında İÖ. 4. yüzyılın içerisinde olasılıkla 2. yarısına tarihleyebiliriz.

Kaunos 2 no'lu kadın başının tarihlemesinde kullanılacak ilk önemli karşılaştırma örneğini ise, Kaunos gibi Karia'nın önemli bir liman kenti olan Knidos'ta buluyoruz. Knidos araştırması sırasında I.C.Love tarafından bulunan kadın başı¹⁰⁷ Kaunos başına benzerliği ile dikkat çekmektedir (Lev. XXII a, b). Tıpkı Kaunos 2 no'lu kadın başında olduğu gibi, dolgun ve oval yüz yapısına, badem formundaki gözlere, kısa ancak kalın ve etli ağıza sahiptir. Ortadan ayrılmış olan saçları ise, ince dalgalı şeritler halinde, alını üçgen şekilde çerçeveleyip kulak memesinin bir kısmını açıkta bırakarak arkaya doğru devam ederek toplanmıştır. Saçlar yanlarda kabarık şekilde verilmiştir ve saç bukleleri sayılabilecek kalınlıktadır¹⁰⁸. Başında ne olduğu tam olarak anlaşılmayan dikdörtgen bir çıkıntı vardır. Normal boyutlarından küçük olan başın bir tanrıçaya mı? tarihsel bir kimliğe mi? yoksa ölümlü birisine mi? ait olduğu konusunda I.C. Love'nin kesin bir söylemi yoktur. Heykel başının tarihi tam bilinmemekle birlikte, stil olarak Ptolemaios prenseslerinin portrelerine benzetilmektedir. Eseri inceleyen I.C. Love, başı İÖ 3. yüzyılın ilk yarısına ait Ptolemaios prenseslerinin portrelerine yaklaştırmaktadır¹⁰⁹. Başka bir araştırmacı olan A. Krug yine aynı şekilde heykel başının Arsinoe II Philadelphos dönemi özellikleri taşıdığını söylemektedir¹¹⁰.

Kaunos 2 no'lu yontu başının çok yakın bir başka benzer örneğini Knidos'ta Yuvarlak Tapınak terasında 1994 yılında bulunmuş kadın başında görüyoruz¹¹¹ (Lev. XXII c, d). Bugün Bodrum Arkeoloji müzesinde sergilenen baş ve boyunu korunmuş

¹⁰⁷ Love 1968, 128.

¹⁰⁸ Söz konusu saç betiminin Kos örnekleri ile paralellik gösterdiği söylenmektedir. Bkz: Bruns-Özgan 1997, 101.

¹⁰⁹ Bununla birlikte I.C. Love, eserin Augustus Döneminin Roma eklektik özellikleri gösterdiğini belirtmektedir. Bkz: Love 1968, 128.

¹¹⁰ Bruns-Özgan 1997, 101 dn. 39.

¹¹¹ Bruns-Özgan 1997, 101,102.

olan yontunun, baş arka kesimi kırıktır. Kaunos örneğindeki gibi yüzü oval ve etli, yanakları dolgundur. Ağızın küçük ve dudakların aralı yapısı, burun kanatlarının burun deliklerini gösterecek kadar geniş ve etli, gözlerin patetik, kaş ve göz kapaklarının gölge oluştururcasına kalın olması Kaunos 2 no'lu örneği ile benzerdir. Ayrıca alının üçgenimsi, saçların ortadan ayrılarak yanlara doğru dökülen az sayıda kabarık buklelerden oluşması, boyunun etli ve kalın yapısı benzer diğer özellikler olarak gösterilebilir. Kanımca eserde yüz uzuvlarının küçük ve ideal ölçülerde verilmesi, gözlerin patetik yapısı yontunun idealize edildiğinin kanıtıdır. Ch.B. Özgan eseri stilistik özellikleri ile II. Arsinoe ve II. Berenike yontularıyla karşılaştırarak İÖ 3.yüzyılın ortasına tarihlemektedir¹¹². Burada bu benzerliğin Kaunos tiyatrosunda ele geçen 2 no'lu baş için de düşünülüp, yontunun Arsinoe'nin betimi olup olmadığı kanımca önemlidir. Sorunun aydınlatılmasında 2 no'lu kadın başının Knidos buluntusuna olan benzerliğinin rastlantı olamayacağını önermek isterim. Çünkü Kaunos tiyatrosunda bulunan ve Chr. Marek tarafından yayınlanan, üzerinde, Arsinoe Philadelphos'un yazıtını taşıyan altar buna önemli bir dayanak olarak gösterilebilir¹¹³. Ayrıca Kaunos'ta bulunan Hellenistik Döneme tarihlenen bir adak yazıtı, Sarapis ve İsis'in yanı sıra, Theoi Adelphoi (kardeş tanrılar) ile ilişkilidir. Chr. Marek bu kardeş tanrılarının Ptolemaios Philadelphos ve eşi II. Arsinoe'yi tanımladığını ve kültürün İÖ 272–271 yıllarında ortaya çıktığını öne sürmektedir¹¹⁴. Chr. Marek Kaunos'ta Arsinoe kültürünün olduğunu, hatta Arsinoe'nin Aphrodite Euploia ile eş değerde tutulduğunu ve birlikte tapınım gördüğünü söylemektedir. Araştırmacı K. Lembke ise ilk kez 1915 yılında C.C. Edgar¹¹⁵ tarafından yayınlanan 1908 yılında Tell Timai'den ele geçen buluntuları, tekrar incelemiş ve yorumlamıştır¹¹⁶. Bu eserler arasında en önemlileri on adet baştır. K. Lembke'e göre, Ptolemaios hanedanına ait aile fertleri tanrısallaştırılmak için başlar

¹¹² Bruns-Özgan yazılı belgeler ışığında Ptolemaioslar'ın Knidos'taki egemenliğinden söz ederek Knidos başını II. Berenike ile karşılaştırmaktadır. Krş: Bruns-Özgan 1997, 101,102.

¹¹³ Marek 2006 I.v.Kaunos, Nr.54 (Ch. Marek, AST 11, 1993, 96).

¹¹⁴ Marek 2006 I.v.Kaunos, Nr.67. Kentte Ptolemaia adında dini festival düzenlendiğine dair ipuçları veren yazıt için bkz: Marek 2006 I.v.Kaunos, Nr. 37.

¹¹⁵ C.C. Edgar, Greek Sculpture from Tell Timai, içinde: G.Maspero (der.) Le Musée Égyptien III (1915) 1 ff., Taf.1-V.

¹¹⁶ Lembke 2000, 113.

bir fenomen gibi betimlenmiştir¹¹⁷. Kaunos tiyatrosunda bulunan 2 no'lu başın Arsinoe'ye ait olabileceğinin bir başka kanıtı da imparator ve imparator eşlerine ilişkin bir tapınım ritüellerinin Hellenistik ve Roma Döneminde tiyatrolarda gerçekleştiriliyor olmasıdır¹¹⁸. Bu bağlamda Arsinoe'nin yontusunun Kaunos tiyatrosunda bulunması şaşırtıcı değildir. K. Lembke'nin araştırmalarının bizim için önemli yanı da Ptolemaios Hanedanlarının II.Arsinoe, II.Berenike ve III. Arsinoe'nin Aphrodite olarak özdeşleştirildiği görüşünü ortaya koymasındadır. Araştırmalarımızın ortaya koyduğu önemli bir sonuç ta Arsinoe yontuları ile Aphrodite yontuları arasındaki ortak benzerliklerdir. Aleksandria'da bulunan Arsinoe yontuları, oval ve dolgun yüz yapısı, ortadan ikiye ayrılarak ikili bantla toplanan ve arkada topuz yapılan saçları, hafif aralanmış küçük dudakları kalın ve boğumlu boyun yapıları ile Aphrodite yontularıyla yakınlık gösterirler¹¹⁹. Mariemont Müzesinde sergilenen ve İÖ 3. yüzyıla tarihlenerek olasılıkla Arsinoe olarak nitelenen başla¹²⁰ örnekleyeceğimiz gibi, İÖ 3. yüzyıla ait benzer kadın başları ile Kaunos 2 no'lu başı arasındaki ortak bir özellik - yüzde farklılıklar olsa bile – kalın, boğumlu boyun ve saçların şakaklarda bükülmüş kalın bir halat gibi kulak arkasına dolanması, başın diğer bölümlerini de tıpkı bir takke gibi sarmasıdır.

¹¹⁷ Bkz: Lembke 2000, Abb. 22–33.

¹¹⁸ Altar Ch. Marek tarafından İÖ 270 yılına tarihlendirilmektedir. Bununla birlikte Kaunos'taki gibi benzer bir tapınımın örnekleri Lesbos, Delos, Paros, Ios, Amorgos, Thera ve Miletos'ta görülmektedir. Ayrıca burada önemli bir nokta da İmparatorlara yönelik kült etkinliklerin tiyatrolarda gerçekleştirilmesidir. Kolophon tiyatrosundaki Ptolemaios (İÖ 130–110) kültü için krş: Chaniotis 2007, 53 vdd.

¹¹⁹ Aphrodite yontuları ile benzerlik sadece Arsinoe için değil, Berenike için de geçerlidir. Aleksandria'da bulunan II. Berenike (İÖ 246–221) başı için krş: H. Kassel-M. Eissenenhaue (der), Antike Skulpturen, (Mainz 2007) 212–213 Kat. Nr. 66, 1–4. Benzer özellikler için Aleksandria'daki III. Arsinoe olarak gösterilen baş için: B. Andreae, Skulpture des Hellenismus (München 2001) 94 Taf.50. Ptolemaios hanedanında tanrısallaştırma sadece kadınlara değil, imparatorlara da özgü olduğu söylenebilir. Ptolemaios Euergetes başında diademi, saçı ve yüz uzuvları ile Apollon'a benzemektedir. Bkz: G. Dickins, Some Hellenistic Portraits, JHS 34, 1914, 297, fig.4 Nr. 3.

¹²⁰ W. Geominy, Die allmähliche Verfertigung hellenistischer Stipformen; içinde: P.C. Bol (der.) Die Geschichte der antiken bildhauerkunst III 2007, Abb. 85.

Bu karşılaştırma örnekleri ışığında Aphrodite ile özdeşleştirilmiş Arsinoe'ye ait olabileceğini önerdiğimiz 2 no'lu kadın başını İÖ 3. yüzyılın ilk yarısına tarihleyebiliriz.

SONUÇ

Uzun yıllardır Kaunos'ta yapılan kazılarda ele geçen heykelleri incelediğimizde mermer yontuların az sayıda olduğunu görmekteyiz. Karşılaştırma örneklerinin kısıtlı sayıda olması nedeniyle Karia ve adalarda bulunan benzer örneklerle karşılaştırma yapılarak tarihlendirme yoluna gidilmiştir.

Çalışmada ele alınan ve her ikisi de Hellenistik Dönemden olan iki baş taşıdığı özelliklerle yeterince tanımadığımız Kaunos plastiğinin anlaşılmasına katkı sağlamıştır. Her iki başın da tarihsel dönemi ve kimliğini araştırmaya yönelik sürdürülen araştırmada sağlıklı bir sonuca ulaşılması için, eserlerin tiyatrodaki bulunmuş olması nedeniyle, Kaunos tiyatrosu evreleriyle ele alınmış ve yapıtların tiyatrodaki olası yerinin saptanması amacıyla burada ele geçen tüm heykeltıraşlık eserleri ayrıca incelenmiştir. Geç Klasik-Erken Hellenistik Dönem ve Roma İmparatorluk Dönemi olmak üzere iki farklı evresi olan ve önemli değişiklikler geçiren Kaunos tiyatrosu, İÖ 2. yüzyılın ortalarına kadar kerpiç bir mimariyi yansıtmaktadır. Bu görüş heykellerin sahne binasının önünde ya da paradosdan orkestraya geçişte yer almış olabileceği fikrini desteklemektedir.

Tiyatronun proskenion kazılarında ele geçen farklı boyut ve özellikteki plastik eserlerin toplu olarak değerlendirilmesi sonucunda; üzerine kenet izi olan insan boyutunda ve daha büyük ölçülerdeki kırık parçaların olasılıkla sahne binasının önünde ya da paradosdan orkestraya girişteki altlıklar üzerinde yer almış heykellere, buna karşın insan ve hayvanlara ait küçük ölçülerdeki parçaların çoğunun ise frizlere ait kabartmalara ait olabileceği anlaşılmıştır.

Tiyatronun İÖ 2. yüzyılın ortalarına kadar kerpiç bir mimariyi yansıtmaması nedeniyle, incelenen 1 ve 2 no'lu başlara ait heykeller sahne binasının önünde ya da paradosdan orkestraya girişte konumlanmalıdırlar. Tiyatrodan ele geçen yontu parçaları yazıt ve diğer buluntuların toplu olarak değerlendirilmesi sonucunda Tiyatrodaki Aphrodite, Apollon, Arsinoe, Herakles yontularının bulunduğu ortaya konulmuştur.

Kaunos başlarının tarihlendirilmesinde önemli bir konu onların portre-yontu özelliği taşıyıp taşımadığıydı. Portre heykellerin İÖ 4. yüzyılda yaygınlaştığını biliyoruz. Bu yontularda genel olarak yüzde doğallıktan uzak abartılı yapı yanında sert ve kuru ifade kendini açıkça göstermektedir. 1 ve 2 no'lu başta bu özelliklerin tam aksine yüz uzuvlarının idealize formlarda, gözlerin derinde ve saçların doğal yapıda verilmesi onların portre olmadığını göstermektedir.

Kaunos heykel başlarıyla ilgili olarak ikinci bir soru ise, başların orijinal olup olmadığı konusudur. 1 no'lu kadın başının ensesindeki kısa saçlar, işlenmemiş olan sol kulağın üzerindeki saçların belli belirsiz işlenmesi ve erkeklere özgü olan supraorbital taurus'un (iki kaşın ortası) çıkıntılı yapısı gibi önemli ipuçları bize gösteriyor ki heykel başında ikinci bir kullanım söz konusudur ve yapıt olasılıkla erkek başından kadın başına dönüştürülmüştür. Bununla birlikte idealize edilmiş doğal yapısı ile 1 no'lu kadın başı, kopya olmayıp orijinaldir. 2 no'lu kadın başında ikinci kullanıma dair herhangi bir ize rastlanmamıştır. Yüz uzuvlarının idealize özelliği ve saçlarının doğal yapısı bu başın kopya olmadığını göstermektedir.

1 no'lu heykel başı Aphrodite'ye benzerliği ile dikkat çekmektedir. Tanrıçaya özgü olan çift saç bandının 1 no'lu kadın başında da görülmesi önemlidir. Kaunos'ta Aphrodite kültürünün etkin bir şekilde var olduğunu bilmekteyiz. Proskenion kazılarında ele geçen bir Aphrodite yazılı kaide 1 no'lu kadın başının Aphrodite olabileceği savını güçlendirmektedir.

Hellenistik Dönem içinde başın duruşunun ve ikili saç bandının değişmediğini sadece Aphrodite betimlerinin farklı olduğunu görmekteyiz. Benzer örneklerini incelediğimizde Kaunos 1 no'lu kadın başına en yakın örneği Tralleis Üç Gözlerde bulmaktayız. Saçın dalgalı yapısı ve tepesindeki topuz ile başındaki çift saç bandı benzer özelliklerdir. Muhtemelen Aphrodite olan 1 no'lu kadın başı İÖ 4. yüzyılın 2. yarısına ait olmalıdır.

Stilistik araştırmalarımız, 2 no'lu kadın başının en yakın örneğinin Knidos yuvarlak tapınak terasında bulunan Arsinoe olduğunu göstermiştir. Yüzün oval ve

etli, ağzın küçük, dudakların aralı yapısı, burun kanatlarının burun deliklerini gösterecek kadar geniş ve etli, gözlerin patetik yapısı benzer özelliklerdir. Bu benzerliğin Kaunos tiyatrosunda ele geçen ve İÖ 3. yüzyılın ilk yarısına önerdiğim 2 no'lu baş için de düşünülüp yontunun Arsinoe'nin betimi olup olmadığı önemli bir sorudur. Sorunun aydınlatılmasında 2 no'lu kadın başının Knidos buluntusuna olan benzerliğinin rastlantı olamayacağı sonucuna ulaşılmıştır. Kaunos tiyatrosunda bulunan ve Chr. Marek tarafından yayınlanan ve üzerinde Arsinoe II. Philadelphos yazan altın bir başka belgesidir. İmparator ve imparator eşlerine ilişkin bir tapınım ritüellerinin Hellenistik ve Roma Döneminde tiyatrolarda gerçekleştiriliyor olması nedeniyle Arsinoe'ye ait bir heykelin Kaunos tiyatrosunda bulunması doğaldır. Chr. Marek Kaunos'ta Arsinoe kültürünün olduğunu hatta Arsinoe'nin Aphrodite Euploia ile eş değerde tutulduğunu ve birlikte tapınım gördüğünü söylemektedir. Araştırmalarımızın bu konuda ortaya koyduğu önemli bir sonuç ise, Arsinoe mermer yontuları ile Aphrodite mermer yontuları arasındaki ortak özelliklerin saptanıp ortaya konulmuş olmasıdır.

LEVHA LİSTESİ

Levha I

- a.) I No'lu Kadın Başı.
- b.) I No'lu Kadın Başı.
- c.) I No'lu Kadın Başı.
- d.) I No'lu Kadın Başı.
- e.) I No'lu Kadın Başı.
- f.) I No'lu Kadın Başı.

Levha II

- a.) II No'lu Kadın Başı.
- b.) II No'lu Kadın Başı.
- c.) II No'lu Kadın Başı.
- d.) II No'lu Kadın Başı.
- e.) II No'lu Kadın Başı.
- f.) II No'lu Kadın Başı.

Levha III

- a.) Tiyatro, kuzeybatıdan (**Öğün 2001 Res. 31**).
- b.) Tiyatro, arka planda İç Liman (Sülüklü Göl) (**Öğün 2001 Res. 32**).
- c.) Tiyatro Tapınağı (**Öğün 2001 Res. 35**).

Levha IV

- a.) Milo Venüsü (Öğün 2001 Res. 33).
- b.) 1 No'lu kadın başı
- c.) 2 No'lu kadın başı

Levha V

- a.) Yüze ait parça.
- b.) Friz parçası.
- c.) Hayvana ait bacak parçası.
- d.) At bacağı.

Levha VI

- a.) Bacağa ait parça.
- b.) Bacağa ait parça.

Levha VI-1

- c.) Ayağa ait parça.
- d.) Kırık kaide üzerinde ayak parçası.

Levha VII

- a.) Kola ait parça.
- b.) Kola ait parça.

Levha VII-1

- c.) Kola ait parça.
- d.) Kola ait parça.
- e.) Kola ait parça.
- f.) Kola ait parça.

Levha VII–2

- g.) Kola ait parça.
- h.) Ele ait parmak parçası.

Levha VIII

Köşe akroteri.

Levha IX

Mermer, Aphrodite Kaidesi.

Levha X

Mermer, Apollon Kaidesi.

Levha XI

- a.) Apollon Kutsal Alanı, Teras Tapınağı ve Agora (**Öğün 2001 Res. 68**).
- b.) Apollon başı (**Işık 2000 Abb. 1**).

Levha XI–1

- c.) Hekate (**Öğün-Işık 2001 Res. 70**).
- d.) Hermes (**Öğün-Işık 2001 Res. 71**).

Levha XII

- a.) Teras Tapınağı, Doğudan (**Öğün-Işık 2001 Res. 62**).
- b.) Baitylos (**Öğün-Işık 2001 Res.65**)

Levha XIII

- a.) Apollon Temenosu, Kutsal Kaya Odası ve Artemis Kayalığı, doğudan (**Öğün-Işık 2001 Res. 76**).
- b.) Kaunos Kybele'si (**Öğün-Işık 2001 Res. 78**).

Levha XIV

- a.) Aphrodite Kutsal Odası, güneyden (**Öğün-Işık 2001 Res.97**)
- b.) Aphrodite Euploia Sunağı (**Öğün-Işık 2001 Res.98**)

Levha XIV-1

- c.) Aphrodite Euploia için bir grup adak eşyası (**Öğün-Işık 2001 Res. 99**).
- d.) Aphrodite Euploia için farklı dönemlere ait adak eşyalarından örnekler (**Öğün-Işık 2001 Res. 96**).
- e.) Aphrodite Başı (**Schmaltz 2000 Abb. 1**).

Levha XV

- a.) Demeter Terası (
- b.) Adak çöplüğü (**Öğün-Işık 2001 Res. 114**).
- c.) Adak eşyalarından örnekler (**Öğün-Işık 2001 Res. 115**).

Levha XVI

- a.) Sultaniye Kaplıcası, Arkaik Çağ (?) Duvarı (**Öğün-Işık 2001 Res. 128**).
- b.) Sultaniye Kaplıcası, Antik ve Modern doku iç içe (**Öğün-Işık 2001 Res. 129**).

Levha XVII

- a.) Stel A (**Kaunos Kazı Arşivi**)
- b.) Stel B (**Kaunos Kazı Arşivi**)

Levha XVIII

Knidos'ta Bulunmuş Aphrodite Tipleri

- a.) Aphrodite Belvedere Tipi (**Havelock 1995 Fig. 2**).
- b.) Aphrodite Colonna Tipi (**Havelock 1995 Fig. 1**).
- c.) Knidoslu Aphrodite (**Havelock 1995 Fig. 17**). Detay (**M. Sauerlandt, Grieschische Bildwerke 1908 Taf.79**)

Levha XIX

- a.) Tralleis, Üç Gözlerde bulunmuş Portre (**Özgan 1995 Taf. 11,1**).
- b.) Tralleis, Üç Gözlerde bulunmuş Portre (**Özgan 1995 Taf. 11,2**).
- c.) Tralleis, Üç Gözlerde bulunmuş Portre (**Özgan 1995 Taf. 11,3**).

Levha XX

Knidos Kutsal Alanında bulunmuş Demeter (**Bieber 1967 Fig.70,71**).

Levha XXI

Aphrodite Başı (**Furtwängler_Urlichs 1914 Fig.22**)

Levha XXII

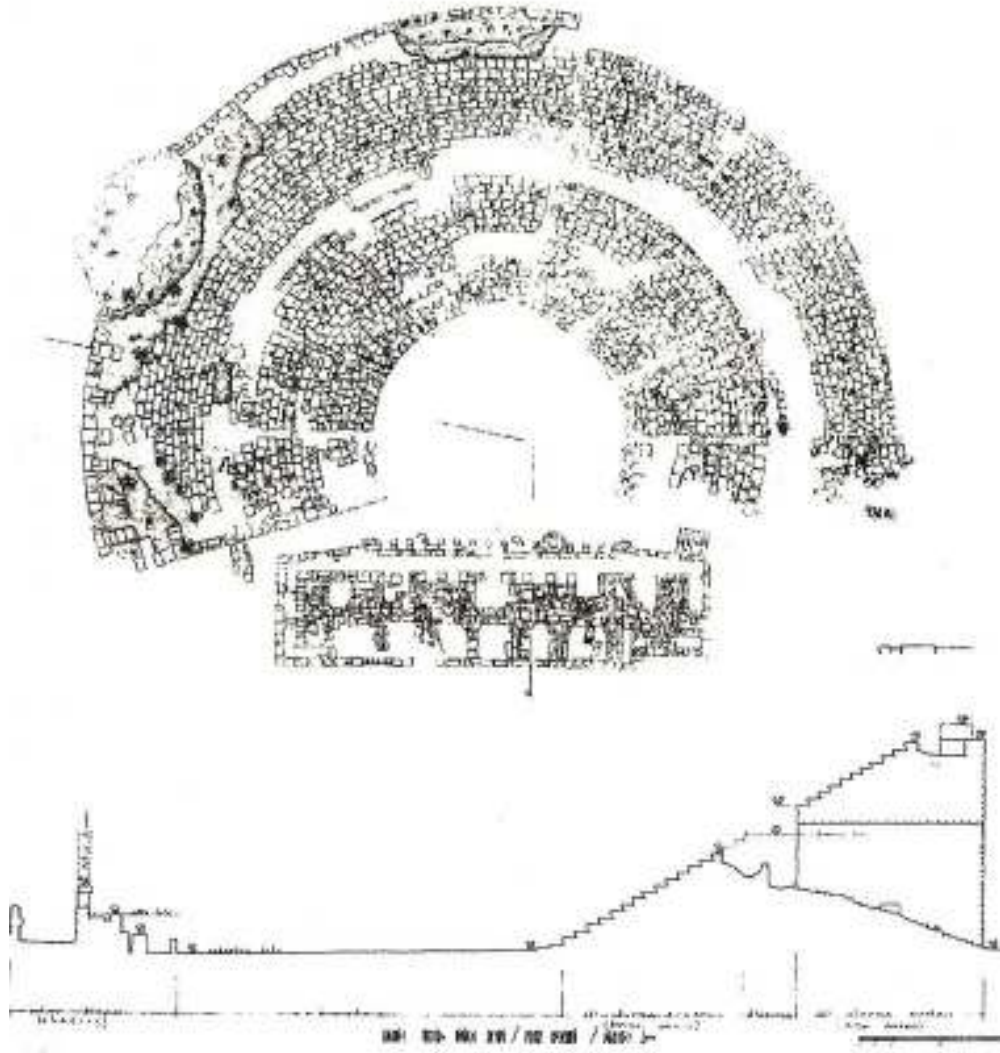
- a.) Knidos, Kadın Başı (**Bruns-Özgan 1997 Figs. 170**).
- b.) Knidos, Kadın Başı (**Bruns-Özgan 1997 Figs. 171**).
- c.) Knidos, Kadın Başı (**Bruns-Özgan 1997 Figs. 172**).
- d.) Knidos, Kadın Başı (**Bruns-Özgan 1997 Figs. 173**).

ÇİZİM LİSTESİ

Çizim 1: Tiyatro, Röleve ve kesit (**Öğün 2001 Res. 30**).

ÇİZİMLER

ÇİZİM 1

LEVHALAR

LEVHA I

a

b

c

d

e

f

LEVHA II

a

b

c

d

e

f

LEVHA III

a

b

c

LEVHA IV

a

b

c

LEVHA V

a

b

c

d

LEVHA VI

a

b

b

LEVHA VI-1

c

d

d

LEVHA VII

a

b

b

LEVHA VII-1

c

d

e

f

LEVHA VII-2

g

g

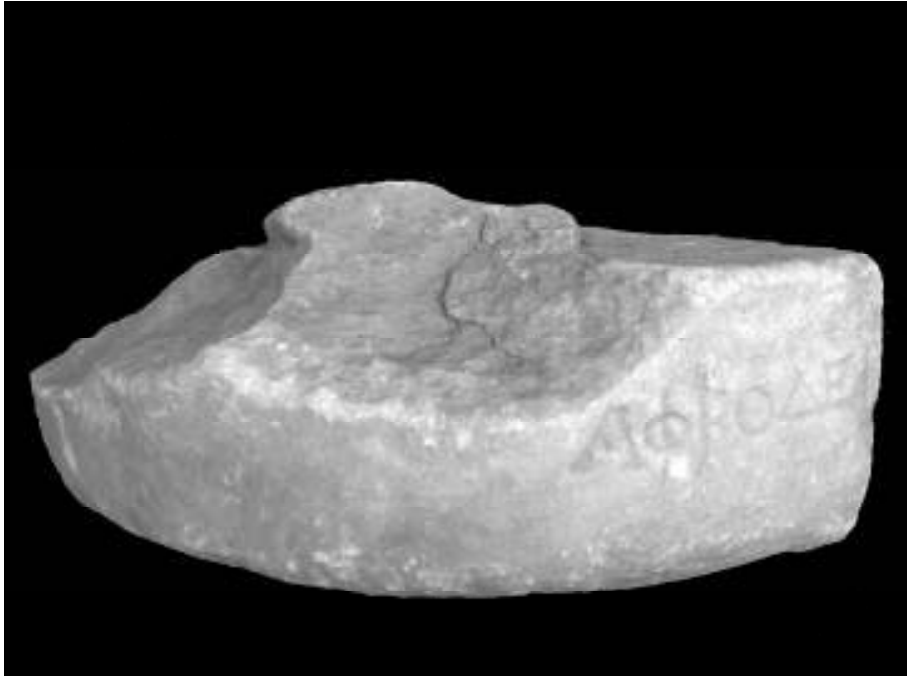

h

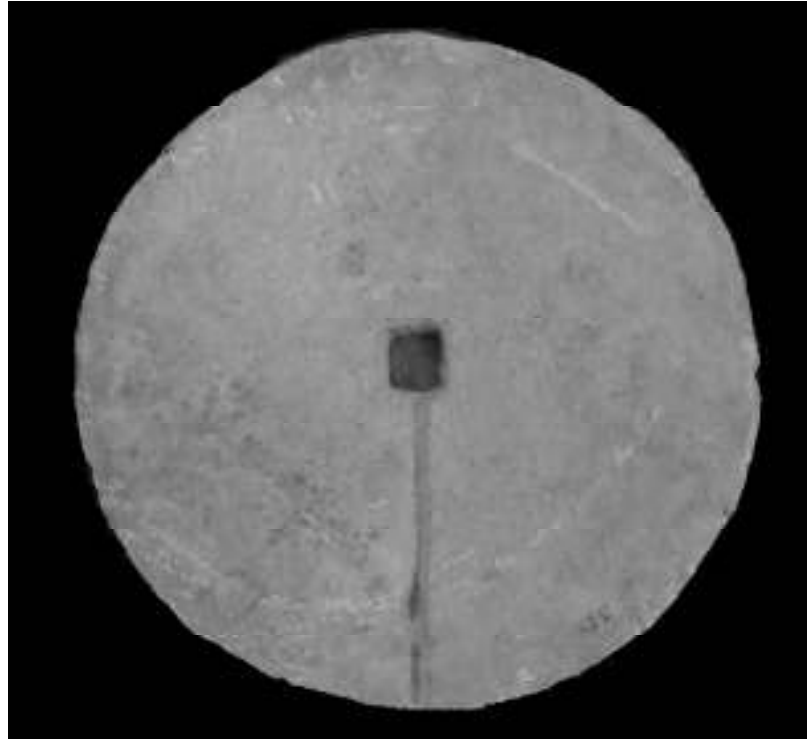
LEVHA VIII

LEVHA IX

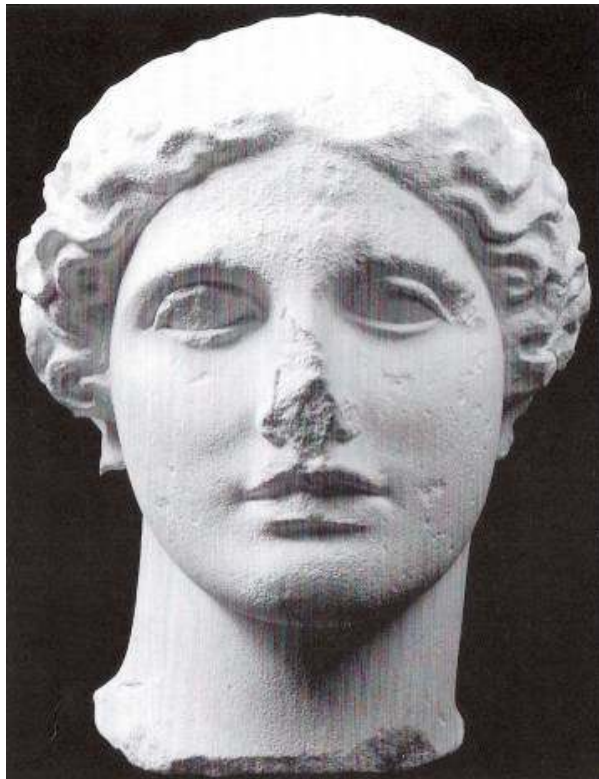

LEVHA X

a

b

c

d

LEVHA XII

a

b

LEVHA XIII

a

b

LEVHA XIV

a

b

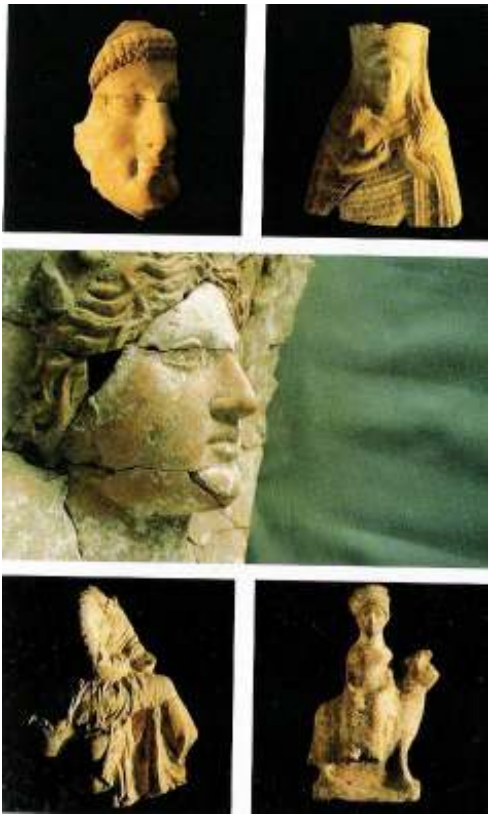

b

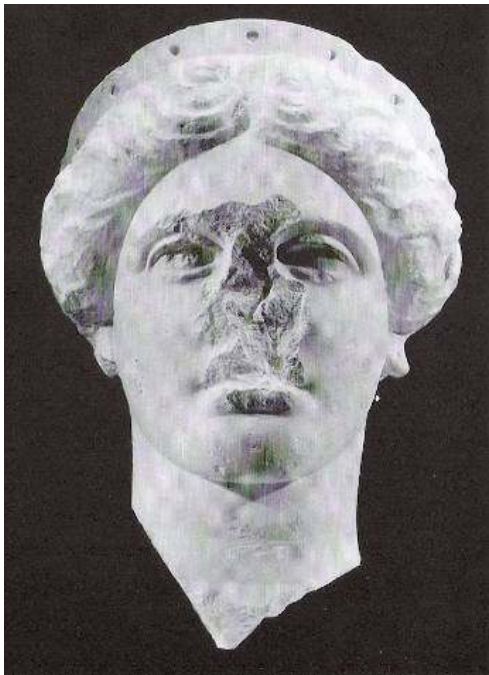
LEVHA XIV-1

c

d

e

a

b

c

LEVHA XVI

a

b

LEVHA XVII

a

b

LEVHA XVIII

a

b

c

c

LEVHA XIX

a

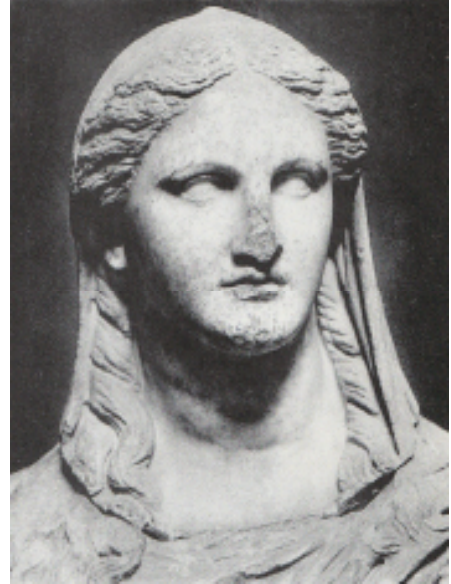
b

c

a

a

b

c

d

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Melike Elmas

Doğum Yeri : İzmir

Doğum Yılı : 1980

Medeni Hali : Bekar

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise 1994.-1997 : İzmir Kız Lisesi

Lisans 2000-2004 : Adnan Menderes Üniversitesi

Yabancı Dil : Almanca

MESLEKİ BİLGİLER

2003 : Alabanda Kazısı

2005 - : Prof. Dr. Adnan Diler Koordinatörlüğü tarafından yürütülen
Muğla Kültür Envanteri Projesi

2008 : Prof. Dr. Adnan Diler başkanlığında yürütülen “Pedasa Kazısı”

2008 : Prof. Dr. Adnan Diler başkanlığında yürütülen Damlıboğaz /
Hydai, Leleg Yarımadası Pedasa, Aspat, Kissebükü/Anastasiapolis,
Mobolla Kalesi ve Sedir Adası/Kedreai - Gelibolu Yüzey
Araştırmaları

2008 : SMAP III Avrupa Birliği Gökova Projesi